

М. М. Берест, О. В. Гладкий, Л. Й. Гнилянська, О. О. Городецька, С. І. Дерев'янку, Д. О. Елішис, І. В. Журавльова, Л. Д. Загвойська, О. В. Калініченко, В. С. Килівник, І. А. Козак, Л. В. Кононенко, М. Т. Краснюк, А. В. Кубай, А. А. Кулик, Ю. М. Кулинич, О. Л. Легошина, А. В. Медина, О. Б. Мних, Н. С. Науменко, О. П. Павленко, Н. Й. Радіонова, Н. В. Смірнова, Н. М. Ткачук, Л. О. Удова, К. В. Цімох, Л. О. Шкварчук, Н. М. Штефан, З. В. Юринець, Б. В. Яручик

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

Колективна монографія

Полтава
2022

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В
УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА,
ПРАКТИКА**

Колективна монографія

**Полтава
2022**

УДК 338.1

Рекомендовано до друку вченою радою
Центру фінансово-економічних наукових досліджень
(Протокол № 95-1 від 18.10.2022 р.)

Рецензенти:

Т. В. Устік – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та логістики Сумського національного аграрного університету.

І. І. Чернега – доктор економічних наук, професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Уманського національного університету садівництва.

Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні : теорія, методика, практика : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астроя», 2022. 180 с.

У колективній монографії досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти ресурсного забезпечення та маркетингової діяльності підприємств. Викладено особливості управління економічною діяльністю підприємств та персоналом. Висвітлені питання статистики, обліку, аналізу і аудиту діяльності підприємств. Запропоновано основні напрями інноваційного розвитку діяльності підприємств. Проаналізовано сучасні аспекти ефективності діяльності підприємств. Здійснено оцінку рівня економічної безпеки та правових засад діяльності підприємств.

Jel A31, B41, L00, M11, M30, M40, O13, Q13

Current state and prospects for the development of enterprises in Ukraine : theory, methodology, practice : a collective monograph / Collective of authors. Poltava: PC «Astraya», 2022. 180 p.

The collective monograph examines the theoretical, methodological and practical aspects of resource provision and marketing activities of enterprises. Features of management of economic activity of enterprises and personnel are outlined. Issues of statistics, accounting, analysis and audit of enterprise activity are highlighted. The main directions of innovative development of enterprises are proposed. Modern aspects of the efficiency of enterprises are analyzed. An assessment of the level of economic security and the legal basis of enterprise activity was carried out.

ISBN 978-617-7915-76-7

© Колектив авторів, 2022

© Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2022

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Ресурсний потенціал та інвестиційні можливості українських підприємств (Штефан Н. М.)	7
1.2. Розвиток таксономії сталого фінансування діяльності підприємств (Шкварчук Л. О.)	12
1.3. Стан туристичної галузі під час пандемії Covid-19 та в період україно-російської війни: перспективи для реанімації внутрішнього туризму (Науменко Н. С., Медина А. В.)....	18

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПЕРСОНАЛОМ

2.1. Інформаційне забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства (Кононенко Л. В.)	24
2.2. Проблематика обліку розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві (Радіонова Н. Й., Цімох К. В.)	38
2.3. Процес рекрутменту в умовах розвитку інформаційних технологій: міжнародний та український досвід (Юринець З. В., Гнилянська Л. Й.)	41

РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. До питання тлумачення поняття «нематеріальні активи» (Дерев'яно С. І.)	47
3.2. Облікова політика в системі інформаційного забезпечення управління малим бізнесом (Смірнова Н. В.)	52

РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. Використання систем підтримки прийняття рішень із підтримкою імерсивних технологій в контексті інноваційного розвитку підприємств (Козак І. А., Елішис Д. О.).....	67
4.2. Ефективна інтеграція орієнтованої на знання концепції бізнес-правил в рамках управляючої інтелектуальної корпоративної інформаційної системи (Кулинич Ю. М., Краснюк М. Т.).....	73
4.3. Маркетингові дослідження інноваційної діяльності ринкових агентів і бар'єрів доступу до високих технологій (Мних О. Б.)	80
4.4. Теоретичні засади цифрової економіки та застосування інформаційних технологій в діяльності кооперативних організацій (Легошина О. Л.)	86
4.5. Сучасні орієнтири інноваційного розвитку та аутсорсингу на страховому ринку України (Павленко О. П.).....	93
4.6. Інноваційний розвиток підприємств: сучасні реалії та потреби фінансування (Ткачук Н. М.)	97
4.7. Органічне виробництво в Україні (Удова Л. О.).....	103
4.8. Динамізація ІТ-сектору в період пандемії Covid-19 та україно-російської війни (Науменко Н. С., Кубай А. В.).....	107

РОЗДІЛ 5. РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

5.1. Трансформування бізнес моделі підприємства в умовах антропоцену (Загвойська Л. Д.)	113
5.2. Вихід зарубіжних компаній з російського ринку через війну з Україною: катастрофічні наслідки політики імпортозаміщення для російських підприємств (Науменко Н. С.)....	117
5.3. Особливості економічного розвитку промислових підприємств індустріально-аграрних територіально-виробничих виробничих систем України (Гладкий О. В., Килівник В. С., Городецька О. О.).....	124
5.4. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор Росії (Науменко Н. С., Яручик Б. В.)	133

РОЗДІЛ 6. БЕЗПЕКА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

6.1. Формування системи економічної безпеки підприємства (Калініченко О. В.)	137
6.2. Методичне забезпечення системи моніторингу кризових явищ на підприємстві (Журавльова І. В., Берест М. М.)	144
6.3. Теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки шкоди завданої суб'єктам господарювання у зв'язку із конфліктами з метою отримання компенсацій (Кулик А. А.) .	153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	161

РОЗДІЛ 2

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
ТА ПЕРСОНАЛОМ

2.1. Інформаційне забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства

© Кононенко Л. В.

*канд. екон. наук, доц.,**Херсонський державний аграрно-економічний університет,**м. Кропивницький, Україна*

ORCID ID: 0000-0001-5698-5003

У сучасних умовах однією з головних проблем, вирішення якої забезпечує виживання у навколишньому середовищі та досягнення стратегічних цілей підприємства, є ефективне управління ним. Розвиток підприємств має здійснюватися за певною стратегією, характеризуватись гнучкістю, мобільністю, адаптивністю, властивістю швидкої перебудови до нових ринкових можливостей і викликів зовнішнього середовища. На передній план виходять методи інформаційно-аналітичного забезпечення управління стратегічного розвитку, зокрема, діджиталізація та використання інформаційних систем, які дозволяють здійснити швидке накопичення та аналіз трендів інформаційних потоків, враховувати їх у діяльності та приймати ефективні управлінські рішення [19]. При цьому процес управління доцільно розглядати одночасно як процес (сукупність певних дій, що постійно здійснюються в часовому аспекті та спрямовані на досягнення певної мети), й систему, тобто сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, що у взаємодії повинні забезпечувати процес управління.

Процес управління потребує відповідної системи забезпечення, до якої входять підсистеми інформаційного, методологічного, організаційного та управлінського забезпечення. Серед зазначених підсистем найбільш невизначеною є підсистема інформаційного забезпечення.

Інформаційне забезпечення у процесі управління підприємством завжди посідало провідну роль. Інформаційне забезпечення стратегічного розвитку підприємств дає змогу подолати невизначеність ринкового середовища, визначити точки контролю, управляти ними і досягати високої ефективності у всіх сферах формування виробничих і фінансових результатів [20].

Процес інформаційного забезпечення управління підприємством відбувається в економічних інформаційних системах. Інформаційні системи, які створюються на підприємствах, функціонують на основі сукупності взаємопов'язаних інформаційних технологій – комплексу методів і процедур, за допомогою яких реалізуються функції збору, передавання, обробки, зберігання та доведення до користувача інформації в організаційно-управлінських системах з використанням обраного комплексу технологічних засобів [23]. Економічні інформаційні системи відносяться до складних, мають цілісну ієрархічну структуру з багатограними зв'язками та складними функціями управління [25]. В системі управління підприємством відбувається обмін зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків, циркулює багато варіантів видів інформації [15].

Конструктивний базис сучасної економіки формується на основі економіки знань, інноваційної, інформаційної, цифрової економіки [5]. Цифрова трансформація економіки пронизує усі сфери, відбувається свого роду сепарація економіки. Це обумовлює особливості протікання економічних процесів, функціонування суб'єктів економічних відносин тощо,

зокрема домінування цифрових технологій в усіх економічних процесах; товари та послуги у натуральному вигляді все більшою мірою поступаються електронним аналогам; реалізація економічних благ відбувається з використанням електронних засобів; з'являються цифрові (віртуальні) активи [11]. Промислова революція через міжгалузеву інтеграцію та розвиток цифровізації стимулює формування симбіотично-комплементарної системи активізації технологічних та управлінських інновацій, а стимулювання розвитку інтеграції наукових розробок та результатів стратегічного управління у виробництво, формування ринку надає конкурентні переваги в довгостроковій перспективі [26].

Інформація є однією із найскладніших, ще повною мірою недосліджених сфер сучасної науки, що підтверджується нечіткістю визначень власне поняття «інформація». У теорії управління слушним є визначення інформації як сукупності даних про зміни, що відбуваються у системі й навколишньому оточенні та зменшують ступінь невизначеності знань про конкретний об'єкт.

Інформаційне забезпечення здебільшого розглядається науковцями у декількох основних напрямках: як інформаційне обслуговування управління; як заходи зі створення інформаційного середовища управління; як сукупність дій з надання необхідної для управління інформації у зазначене місце із заданою періодичністю [17].

Алексеев С. Б. розглядає інформаційне забезпечення управління як «процес створення умов для задоволення потреб менеджерів в інформації про зміни, що відбуваються у стані зовнішнього та внутрішнього потенціалу, необхідного для здійснення ефективного стратегічного управління і досягнення цілей підприємства» [1].

Ситник В. Ф. вважає, що «інформаційне забезпечення містить інформаційні ресурси як предмет праці, інформацію як продукт праці, засоби і методи ведення усієї інформаційної бази – об'єкта управління... До інформаційного забезпечення належать методи класифікації та кодування інформації, способи організації нормативно-довідкової інформації, побудови банків даних, зокрема побудови та ведення інформаційної бази і т. д. [23].

Цибульська Е. І. розглядає інформаційне забезпечення як «забезпечення управління для прийняття ефективних управлінських рішень необхідним інформаційним масивом даних, отриманих із вхідних інформаційних потоків шляхом організації технологічного процесу переробки інформації» [24].

Палагута С. при дослідженні інформаційного забезпечення використовує системний підхід, відповідно до якого «інформаційне забезпечення – це динамічна система даних і способи їх обробки, які дають змогу вивчити реальний стан керованого об'єкта, виділити чинники, що його визначають, а також виявити можливості здійснення необхідних управлінських дій» [17].

Денисенко М. П. та Колос І. В. під «системою інформаційного забезпечення управління підприємством розуміють сукупність даних, організацію їх введення, обробки, збереження та накопичення, пошуку і поширення в межах компетенції між зацікавленими особами у зручній для них формі та у зручному вигляді» [8]. Цими дослідниками виокремлюється три складові інформаційного забезпечення управління підприємством, а саме: інформаційні ресурси, інформаційні технології, технічні засоби та програмне забезпечення [8].

Безбородова Т. В. визначає інформаційне забезпечення – як «процес задоволення потреб користувачів в інформації, необхідній для прийняття рішення, для здійснення якого необхідна наявність відповідної інформаційної системи» [3].

Корнев О. Ю. розглядає таке поняття, як «система інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, і визначає його як сукупність взаємопов'язаних інформаційних систем, що опосередковують на міжкуб'єктному рівні відносини щодо організації та здійснення підприємництва, метою створення якої є забезпечення повної і достовірної інформації для ефективного здійснення підприємницької діяльності» [15].

На думку Правдюк Н. Л., інформаційне забезпечення стратегічного розвитку підприємств, це «науково обґрунтоване управління процесом постійного зростання обсягу інформації та знань шляхом традиційних і нових інструментів обробки й аналізу інформації засобами

бухгалтерського обліку, за допомогою сучасних технологій та її використання в діяльності товаровиробників для одержання конкурентних переваг і формування дієвої... політики» [19].

Аналіз розглянутих підходів щодо визначення інформаційного забезпечення підприємницької діяльності дає можливість виокремити дві його основні складові: перша – пов'язана безпосередньо з інформацією, яка є необхідною для ефективного управління підприємством; друга – з інформаційними технологіями, технічними засобами та програмним забезпеченням. Тобто, категорія «інформаційне забезпечення», на думку деяких вчених, також включає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (інформаційних продуктів, інформаційних технологій, Web-content, порталів, браузерів, технологічного обладнання тощо). Слід зазначити, що усі розглянуті підходи щодо категорії «інформаційне забезпечення» наведені вченими – економістами, проте ця категорія достатньо широко використовується і в інших сферах (ІТ – фахівцями, геологами, і т. д.).

Отже, категорію «інформаційне забезпечення» доцільно розглядати в контексті з тим, на що саме воно спрямовано («інформаційне забезпечення управління підприємством», «інформаційне забезпечення стратегічного управління підприємством» т. д.). Крім того, є доцільним розмежувати і виокремити інформаційну і інформаційно-технічно-програмну складові. Останню є доцільним визначати ні як «інформаційне забезпечення», а як «інформаційна технологія».

Термін «інформаційна технологія» на нормативному рівні визначається як «цілеспрямована сукупність інформаційних процесів із застосуванням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [20].

Таким чином, інформаційне забезпечення стратегічним управлінням діяльністю підприємства є доцільним розглядати як процес створення оптимальних умов для задоволення потреб користувачів у якісній, повній, своєчасній, зрозумілій та неупередженій інформації про стан та зміни підприємства і зовнішнього середовища, які є необхідними при здійсненні ефективного управління для досягнення стратегічних цілей підприємства.

У структурі інформаційного забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства першочергове значення належить обліково-аналітичній інформації. Ця інформація формується на засадах функціонального підходу у підсистемі обліково-аналітичного забезпечення, яка є основною складовою системи інформаційного забезпечення управління, що належить до складних, має цілісну ієрархічну структуру з багатогранними зв'язками та складними функціями управління. Ця підсистема, як синтез різних видів обліку та аналізу, створюється з метою забезпечення інформацією процесу прийняття управлінських рішень та контролю за їх реалізацією, що є передумовою оптимізації управлінських рішень. Отже, підсистема обліково-аналітичного забезпечення є складовою системи інформаційного забезпечення управління підприємством, цільовою спрямованістю якої є забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень. При цьому категорію «обліково-аналітичне забезпечення» доцільно розглядати як ресурс, який створюється у кібернетичній системі, що забезпечує генерування якісної та своєчасної інформації для зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень. Використання терміну «кібернетична система» є доцільним, тому що саме системний підхід є найбільш ефективним засобом, який сприяє удосконаленню обліково-аналітичної системи суб'єкта у цілому.

Система обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством є також досить складною внаслідок ієрархічності внутрішньої будови та розвинутих взаємозв'язків між елементами, що обумовлює доцільність використання такого поняття, як «чорний ящик», тобто у загальному випадку система обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством розглядається як перетворювач входів на виходи.

Традиційним є підхід віднесення до складових системи обліково-аналітичного забезпечення таких підсистем складової управління підприємством як бухгалтерський облік і аналіз (які взаємодіють між собою, створюючи єдине ціле).

У сучасних наукових працях можна зустріти пропозиції щодо розвитку обліково-аналітичної системи у вигляді додавання окремих елементів або їх сукупності (аудит, контролінг, бюджетування, ризик-орієнтована складова тощо). Ми приєднуємось до позицій тих науковців, які до структури системи обліково-аналітичного забезпечення додають аудит. За цим підходом система обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством інтегрує три підсистеми: облікову, аналітичного забезпечення та аудиту.

Саме доповнення структури системи обліково-аналітичного забезпечення такою складовою як аудит, дозволяє підвищити якість інформації, яка формується у межах цієї системи. Так, базисом системи обліково-аналітичного забезпечення залишається облікова складова, оскільки саме на її основі здійснюється як аналіз діяльності підприємства, так і аудит. Проте, діджиталізація призводить до удосконалення процедури проведення аудиту, яке є похідним від переваг, що виникають у підсистемі бухгалтерського обліку внаслідок використання цифрових технологій. Автоматичне отримання даних за окремими об'єктами обліку, для вимірювання обсягів витрачання (надходження) яких можуть бути використані діджитал-технології, усуває необхідність перевірки первинного документообігу аудитором або проведення інвентаризації для встановлення їх фактичної наявності, оскільки надання достовірних даних про такі об'єкти (у окремих випадках у режимі реального часу) забезпечує облікова система, яка побудована із використання діджитал-технологій. Таким чином, для проведення аналізу правомірності здійснених господарських операцій та встановлення достовірності бухгалтерської інформації у аудитора з'являються нові засоби контролю, що у цілому сприяє мінімізації ризиків аудитора та пришвидшує процес його здійснення [14]. Крім того діджиталізація суспільства призводить до ускладнення внутрішніх та зовнішніх зв'язків у системі, що обумовлює трансформацію до гнучких інформаційних систем [13].

Облікова підсистема обліково-аналітичної системи забезпечує збір, формування, накопичення, класифікацію і узагальнення необхідної інформації. Але, саме аналітична складова дозволяє розробляти прогностичні показники, визначати стратегічні напрями розвитку підприємства. Підсистема аналізу за допомогою економіко-математичних і аналітичних методів досліджує динаміку економічних показників, вивчає ефективність їх використання, досліджує вплив різних факторів на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

При формуванні системи обліково-аналітичного забезпечення управління необхідно враховувати, що будь-яке підприємство не є відособленим, а утворює особливу єдність із зовнішнім середовищем, яке істотно впливає на результати діяльності та на якість прийняття управлінських рішень. Адаптація системи та окремих її елементів до змін зовнішнього середовища є однією з умов забезпечення стабільності розвитку.

В умовах діджиталізації при формуванні обліково-аналітичного забезпечення бухгалтери отримують доступ не тільки до даних господарських операцій у реальному часі, а і до окремих засобів контролю господарських операцій; зникає необхідність у веденні первинної документації. Це дозволяє суттєво підвищити достовірність та релевантність бухгалтерської інформації. Діджиталізація обліково-аналітичного забезпечення призводить до зміни самої процедури аудиторської перевірки, тому що забезпечується висока якість даних, їх прозорість, довговічність, надійність. Діджиталізація відіграє значну роль не лише з позиції збору та обробки бухгалтерських даних, а також з позиції аудиту. Оскільки діджиталізація змінює джерела даних про господарські операції, що узагальнюються в облікових регістрах, то це змінює спосіб проведення аудиту таких операцій. Діджиталізація забезпечує прозорість операцій, засобів контролю та експозицій у системах обробки у реальному часі, що полегшує проведення постійного аудиту. Крім того, суттєво скорочується час проведення аудиторської перевірки; підвищується її якість, точність; з'являється можливість автоматично перевіряти значні масиви інформації, що дозволяє зосередити увагу на більш складних ділянках. У цілому діджиталізація призводить до суттєвого зближення процедур обліку і аудиту (що свідчить про доцільність доповнення системи обліково-аналітичного забезпечення такою складовою як аудит).

Сьогодні найчастіше при формуванні інформаційного забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства використовуються наступні цифрові технології:

- штучний інтелект (Artificial intelligence);
- хмарні технології і обчислення (Cloud technologies and computing);
- технології роботи з великими даними (Big Data);
- блокчейн (Blockchain).

Штучний інтелект (Artificial intelligence) – це інтелектуальна комп'ютерна система, наділена можливостями розпізнавання мови, навчання та вирішення проблем [4]. Artificial intelligence доцільно використовувати для вирішення завдань які регулярно повторюються (управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, витратами, грошовими потоками тощо) та вирішення нестандартних завдань (варіантних моделей податкових надходжень та податкового навантаження, управління товарними потоками, створення прогнозних моделей, встановлення шахрайських схем).

Хмарні технології і обчислення (Cloud technologies and computing) – це сукупність технологій, що є пов'язаними між собою, становлять єдиний комплекс обробки даних і передбачають постійне збереження інформації на серверах у мережі Інтернет із її кешуванням на персональних комп'ютерах чи гаджетах. Тобто, цю digital-технологію можна розглядати як послугу інтернет-сервісу. Використання Cloud technologies and computing доцільно у разі необхідності резервного копіювання інформації, контролю та розширення доступу до інформації. Застосування хмарних технологій і обчислень забезпечує доступ до інформації у режимі реального часу; дозволяє скорочувати витрати на обслуговування інформаційної технології (скорочення витрат на технічне та програмне забезпечення, на утримання ІТ-спеціалістів тощо); підвищує рівень доступності та безпеки; забезпечує резервне копіювання і аварійне відновлення.

Технології роботи з великими даними (Big Data) – це поєднання структурованих, напівструктурованих та неструктурованих даних, які можуть бути видобуті для отримання інформації та використані у проектах прогнозного моделювання та інших передових програмах аналітики. Системи, які обробляють і зберігають Big Data, стали загальним компонентом архітектур управління даними на великих підприємствах.

Блокчейн (Blockchain) (також відомий як технологія розподіленої бухгалтерської книги) – це «розподілена база даних, яка складається з окремих блоків, з'єднаних у вигляді безперервного ланцюжка, в якій зберігаються всі транзакції які коли-небудь відбувались» [18]. Особливістю є те, що блоки, які становлять ланцюжок, обов'язково містять у собі тимчасову мітку і посилання на попередній блок. Записи вводяться і зберігаються у розподіленій бухгалтерській книзі, яка доступна усім зацікавленим сторонам. При цьому, бухгалтер, аудитор, клієнт і регулюючий орган, як правило, завжди матимуть однакову копію книги. Крім того, забезпечується безпека на вищому рівні, так як технологія Blockchain використовує закриті і відкриті ключі для аутентифікації користувачів.

Технологія блокчейн сприяє майже миттєвим операціям. На початку кожного місяця бухгалтери по всьому світу закривають книги за попередній місяць. Як правило цей процес триває достатньо довго. Особливо це стосується закриття рахунків і формування звітності за рік. Використання технології блокчейн повністю змінить це. Технологія розподіленої бухгалтерської книги здійснює обробку в реальному часі, тому транзакції миттєво обробляються. Це пов'язано з тим, що цифрові записи, що включають блокчейн, забезпечують розрахунок в реальному часі через мережу.

Технологія блокчейн забезпечує введення розумних контрактів. Розумний контракт – це комп'ютерна програма, яка працює поверх блокчейна. Ці програми встановлюють правила для договору і забезпечують дотримання угоди, як тільки правила будуть дотримані. Розумний контракт утримує кошти і звільняє їх, коли умови повністю виконані.

Технології блокчейн у поєднанні з відповідною аналітикою сприяють оптимізації управління діяльністю підприємства. Перехід до фінансової системи зі значним елементом блокчейна відкриває безліч можливостей для професії бухгалтера, а навички аудитора зосереджуються на питаннях більш високого рівня. Використання у перспективі технології блокчейн повинно призвести до змін у пов'язаних сферах: управлінні, контролі, аудиті, аналізі тощо. Так, при використанні технології блокчейн змінюється сама процедура аудиторської перевірки, тому що блокчейн забезпечує високу якість даних, їх прозорість, довговічність,

надійність. Крім того, технологічний ланцюжок дає можливість проводити аудит (контроль) автоматично. Це дозволить суттєво скоротити час проведення аудиторської перевірки та підвищити її якість, що у свою чергу забезпечить підвищення точності. Крім того, у аудиторів з'явиться можливість автоматично перевіряти величезні масиви інформації, що дозволить зосередити увагу на більш складних ділянках.

Застосування технології блокчейна суттєво зближує процедури обліку і аудиту. Так, здійснення трансакції стає можливим лише за умови згоди двох сторін, які приймають в ній участь. Це призводить до усунення необхідності проведення звірки розрахунків, тому що формування та списання дебіторської і кредиторської заборгованості обох сторін угоди здійснюється одночасно з використанням однакової оцінки у момент здійснення трансакції. При використанні технології блокчейна суттєво змінюється і сама процедура обліку. Так, зникає необхідність у веденні первинної документації, тому що всі факти господарського життя відразу знаходять відображення в блокчейне.

В цілому, основними перевагами застосування цифрових технологій при здійсненні облікових і аудиторських процедур є: обробка та збереження великої кількості однакових у структурному плані одиниць облікової інформації; можливість здійснення вибірки необхідної інформації з великої кількості даних; достовірне і безпомилкове здійснення математичних розрахунків; оперативне отримання даних, необхідних для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень; багаторазове відтворення дій. Крім того, використання цифрових технологій дозволяє вирішити проблему точності формування й оперативності забезпечення обліковою інформацією користувачів для обґрунтованого ухвалення та реалізації ефективних управлінських рішень.

До основних проблемних моментів використання цифрових технологій можна віднести захист інформації, можливість кібератак, відсутність законодавчого регулювання. Проте, вони не можуть нівелювати позитивні ефекти від імплементації технологічних інновацій.

В дослідженнях вчених, що займаються проблемою формування інформації для управління, традиційно зазначається, що бухгалтерський облік є функцією управління. Дослідження ролі та місця системи обліку в системі управління має важливе теоретичне та практичне значення. В теоретичному аспекті є необхідним дослідити проблеми обліку, аналізу та контролю у взаємозв'язку з процесом управління, а для практики є необхідним визначити проблематику не лише побудови загальної системи обліку, а вирішення проблем з точки зору заздалегідь відомих потреб управління.

Система управління має дві підсистеми: об'єкт – підприємство та суб'єкт – різні рівні управління. Ці підсистеми мають різний зміст відносно рівнів управління, а саме управління на рівні внутрішніх підрозділів підприємств; управління на рівні підприємства; управління на рівні регіону, управління на рівні галузі. Функції управління, що зазначаються більшістю дослідників, це: планування, регулювання, облік, контроль та аналіз. Деякі вчені також зазначають такі функції як організація, стимулювання та прийняття управлінських рішень. Співвідношення функцій управління і змістовність обліку на різних рівнях управління мають певну відмінність і різну ієрархію. Дослідження особливості реалізації таких функцій управління як облік, аналіз і контроль на рівні галузевого управління здійснено Кузминським А. М. Цей вчений досліджував багатоаспектність системи обліку та зазначав щодо необхідності постановки та розв'язання проблем як представлення обліково-аналітичної інформації, так і технологій обліку і його організації, необхідності кадрового, методичного та організаційного забезпечення. Є доцільним дослідити побудову системи обліку із визначенням місця та ролі таких складових як статистичний і фінансовий облік.

На макрорівні саме статистичний облік є базовим для забезпечення потреб такої функції управління як регулювання. Є суттєві проблеми з організації статистичного обліку, які обумовлені невідповідністю чинного законодавства. Так, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що статистична звітність базується на даних фінансового обліку, а обов'язковість ведення фінансового обліку поширюється лише на суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб. Процес управління передбачає етапи, що безпосередньо пов'язані з організацією обліку, аналізу та контролю.

Більшість вчених відокремлюються такі етапи управління: збирання та обробка інформації; відпрацювання рішень; контроль за виконанням рішень. Проте, відповідно до сучасних концепцій управління виокремлюють ще прогнозування і регулювання. Процес управління діяльністю підприємства є безперервним процесом, який складається з прогнозування; встановлення можливих варіантів; вибір найдоцільнішого варіанту; прийняття рішення; контроль за його виконанням і формування нового інформаційного потоку. У цих умовах формування системи бухгалтерського обліку як функції управління на регіональному і галузевому рівнях пов'язано із необхідністю відпрацювання інтегрованої концепції інформаційного забезпечення реалізації функції регулювання, що пов'язано як з формуванням системи звітності (у тому числі і статистичної), як складової бухгалтерського обліку, так і з розробкою методології та методики моніторингу аграрного виробництва; розробкою системи забезпечення обліку як кадрового, так методичного і організаційного. На рівні суб'єкта господарювання є доцільним побудувати систему внутрішньогосподарського обліку з врахуванням потреб в інформації [22].

У сучасних умовах функції обліку розширюються, що обумовлює необхідність дослідження проблематики інтеграції технологічного та бухгалтерського обліку на рівні виробництва.

Досліджуючи становлення бухгалтерського обліку як науки, науковці визначають як проблемне, питання забезпечення достовірності та добросовісності інформації, яка формується в системі бухгалтерського обліку. Є відмінність між «достовірністю» інформації і «істинністю». Інформація є достовірною якщо більшість членів суспільства сприймає її ясно і свідомо. Таким чином бухгалтерська інформація і її сприйняття є достатньо суб'єктивними. Щодо представлення бухгалтерської інформації вченими виокремлюються чотири варіанти. Перший варіант – ідеальний. Як і всі ідеали є таким, якого прагнуть, але не досягають. За другим варіантом – дані зібрані добросовісно але вони не достовірні. За такої ситуації приймати дійове рішення не можливо, так як наслідки можуть бути негативні. Така інформація має елементи фальсифікації. Третій варіант – дані складені не добросовісно але вони достовірні. Це випадок коли бухгалтер впевнений, що вимоги нормативних документів не дозволяють правильно відобразити економічну інформацію в звітності. Четвертий варіант – дані, приведені дані не достовірні і не добросовісні. У цьому випадку результати будуть теж не достовірні. Наявність різних варіантів зумовлює необхідність користувачам бухгалтерської інформації ідентифікувати отримані дані про факти господарського життя, з одним із наведених варіантів [22].

Отже, добросовісною та достовірною інформація є, якщо вона наближається до рівня, що є необхідним і достатнім для свідомого прийняття рішення.

На перших етапах розвитку економіки облікова інформація використовувалася лише самими господарюючими суб'єктами. У цей період не було необхідності в нормативній регламентації методології обліку. Подальший розвиток суспільного виробництва набуває рівня коли інформація, щодо господарювання вже використовується зовнішніми, відповідно до господарюючих суб'єктів, споживачами. Саме це і обумовлює необхідність формування вимог щодо накопичення інформації, тобто вимог до її формування, і які б забезпечили адекватність її сприйняття. Таку інформацію може надати лише бухгалтерський облік, який історично перетворився у самостійну науку і сьогодні має свою теорію, практику, ціль, предмет і метод, методологію та системну організацію.

Сучасний бухгалтерський облік є системою безперервного, суцільного та взаємопов'язаного спостереження та відображення в грошовому виразі процесів обміну, розподілу та перерозподілу наявності та руху майна господарства, його майнових відносин з метою одержання інформації, її систематизації, яка потрібна для управління діяльністю господарства будь – якого масштабу та рівня. Основним є те, що бухгалтерський облік вели, ведуть і будуть вести тільки власники, яким потрібна чітка, ясна, добросовісна, а головне достовірна інформація. Тому основною функцією бухгалтерського обліку є надання такої інформації власникам, які і визначають її параметри.

Отже, реалізація завдання щодо побудови системи формування достовірної інформації є важливою справою господарюючих суб'єктів, тим більше, що вони формують ступінь вимог щодо її достовірності і достатності для прийняття правильного рішення. Вимоги щодо інформаційного забезпечення управління є суб'єктивними і вони можуть мати

різне спрямування в залежності від ситуації. З одного боку, достовірність облікової інформації забезпечується через зовнішню регламентацію, а з іншого – вимогами господарюючих суб'єктів.

Дослідження розвитку методології бухгалтерського обліку в історичному аспекті дозволяє дійти висновку, що на різних етапах розвитку суспільства виникають певні проблеми методологічного характеру щодо побудови бухгалтерського обліку та різні підходи щодо їх вирішення. Саме вимога достовірності та сумлінного створення інформації, що є предметом бухгалтерського обліку, історично зумовило виникнення облікової політики та дало можливість усвідомити її зміст.

Сучасний етап розвитку економіки має високий рівень інтернаціоналізації, що зумовлює зміну суб'єкта облікової політики, а також зміну ідеології нормативної регламентації від централізованої регламентації технології та процедур до централізованої регламентації принципів та децентралізованої регламентації облікової політики суб'єктів господарювання. Із зміною регламентації обліку (від інструкції до принципових засад) змінилися вимоги щодо змісту і якості інформації. Облікова політика реалізується через облікові стандарти, але для її повноти потрібна наявність альтернативи рішення реалізації базових принципів.

У системі бухгалтерського обліку здійснюється формування достовірної і повної фінансової звітності, при цьому відбувається безпосередній вплив зовнішнього середовища на систему бухгалтерського обліку. Такий підхід є традиційним, відповідно роль системи бухгалтерського обліку обмежується забезпеченням інформацією системи більш високого рівня – інформаційна бухгалтерська система є підсистемою більш високого рівня і підпадає під її вплив.

Отже, зовнішнє середовище безпосередньо впливає на інформаційну систему бухгалтерського обліку. Проте, інформаційна система бухгалтерського обліку у свою чергу впливає на зовнішнє середовище. Система бухгалтерського обліку є відкритою з двосторонніми зв'язками. Тобто, система бухгалтерського обліку, як підсистема більш високого рівня, з одного боку, підпадає під вплив цієї системи, а з іншого – сама впливає на неї. Підкреслює наявність зворотних зв'язків і той факт, що навіть при традиційному підході, згідно з яким інформаційна система бухгалтерського обліку лише забезпечує систему більш високого рівня інформацією, вона активно впливає на об'єкт управління та зовнішнє середовище шляхом створення, накопичення та забезпечення їх достовірною та повною інформацією.

Щодо організаційного аспекту це передбачає обов'язкову наявність мети, завдання, інформаційного забезпечення, зовнішніх обмежень, внутрішніх параметрів тощо. Враховуючи той факт, що система бухгалтерського обліку є моделлю соціально-економічних відносин, в якій «протиставлення фактів життя (в науці говорять про синтетичні судження) і фактів, що логічно вводяться з теорії в практику (їх називають аналітичними судженнями), складають суть реального бухгалтерського обліку, то від адекватності побудованої моделі залежить достовірність відображення об'єкту, і, як наслідок, правильність рішень, що приймаються. Крім того, як будь-яка кібернетична система – система бухгалтерського обліку має вхід – вихід, для неї є притаманними процеси сприйняття, перетворення та передачі інформації (Згідно статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» – «бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень»). Бухгалтерська інформаційна система є відкритою і має прямі та зворотні зв'язки із системою управління господарюючого суб'єкта та зовнішнім економічним середовищем. Тому розвиток обліку як системи має бути спрямованим саме на забезпечення цих зв'язків в оперативному режимі. Для потреб управління доходами, інвестиціями, прибутком своєчасність і якість отриманої інформації в режимі «реального часу» є вирішальними.

Система інформаційного забезпечення в значній мірі залежить від суб'єктів сприйняття інформації. Функції персоналу інформаційних систем та їх взаємозв'язок, на різних рівнях управління є різними. Це впливає на вибір і використання інформаційних технологій управління.

Сучасні економічні процеси відбуваються в умовах глобалізації і інформатизації, яка призводить до ускладнення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, що обумовлює необхідність створення гнучких інформаційних систем.

Активність гнучких систем полягає в активізації впливу на об'єкт управління, зовнішнє середовище; а адаптивність – у змінах елементів системи відповідно до змін зовнішнього середовища (потреб системи управління), які повинні мати попереджувальний характер. Але, ефективно працююча інформаційна система повинна мати адекватний категорійний і теоретичний апарат.

Розвиток і становлення глобальної економіки передбачає, по-перше, існування єдиної інформаційної бази, що обумовлює необхідність узгодженості термінології у різних наукових сегментах єдиного інформаційного простору. На початкових стадіях розвитку соціально-економічних відносин диференціація галузей знань не відбувалась, тобто не існувало і розбіжностей в термінології (тому що і термінології взагалі не існувало). У подальшому, спостерігався диференційований розвиток різних галузевих наукових напрямів, який здійснювався у межах вузького спеціального професіонального призначення, що було цілком логічно і доцільно на відповідному етапі розвитку як наук, так і соціально-економічних відносин. У сучасних умовах відбувається інтеграція різних галузей знань на базі первинної інформації. При цьому їх злиття не спостерігається, тому що кожна з них продовжує виконувати свої функції та вирішувати свої завдання. Але, історично склалося, що у процесі розвитку різних напрямів знань у них вже склалася специфічна термінологія. Щодо економічних наук, то вони характеризуються значною невизначеністю у термінології, також в них невиправдано використовується паралельна термінологія. Так, в макро- і мікроекономіці загальноновизначеними є категорії (терміни) «засоби виробництва» і «предмети виробництва». У бухгалтерському обліку цим термінам відповідають категорії (терміни) «основні засоби» та «матеріали».

Отже, з метою оптимізації управління підприємством постає питання забезпечення процесу управління підприємством узгодженим з різними науковими сегментами категорійним (термінологічним) апаратом. Узгоджений (універсальний) термінологічний апарат дасть можливість оптимізувати процес управління підприємством, посилить взаємозв'язок управління з функціями обліку, аналізу, планування, контролю тощо.

Закордонний досвід свідчить, що «найбільш досконалим інструментом підвищення ефективності управління бізнес-процесами підприємства є сучасні інформаційні системи управління» [21]. Застосування сучасних інформаційних систем управління дозволяє здійснювати моніторинг усіх процесів у режимі реального часу, що, у свою чергу забезпечує можливість прийняття ефективних управлінських рішень. Саме застосування інформаційних систем управління дозволяє забезпечити контроль інформаційних потоків, процедур реалізації проектів, балансу динаміки ресурсів. Ефективність інформаційної системи управління залежить, в першу чергу, від наявного апаратного і програмного забезпечення за допомогою якого реалізується весь спектр функціональних можливостей інформаційної системи.

Структура програмного забезпечення є важливим аспектом функціонування інформаційних систем управління діяльністю підприємств. Структурна єдність програмних модулів, специфіка фізичного розміщення даних та їх логічна структура, послідовність їх застосування у процесі прийняття рішень суттєво впливають на характеристику механізмів обробки інформаційних потоків в середині системи. Це обумовлює необхідність розробки структури програмного забезпечення інформаційних систем управління діяльністю підприємства з метою створення програмної платформи для забезпечення автоматизації процедур прийняття управлінських рішень на всіх етапах бізнес-процесів.

Програмні засоби, як системні, так і проблемно-орієнтовані, складають значну частину інформаційного забезпечення підприємства. Саме вони визначають ефективність функціонування всієї інформаційної системи, її надійність і практичне значення, тому надзвичайно важливими є питання їх вибору, розробки і впровадження. При розробці програмного забезпечення для системи управління підприємств необхідно враховувати вимоги до неї, специфіку функціональної структури, апаратні можливості розроблюваної системи. У системі управління підприємств інформаційно-програмне забезпечення як правило представлено двома конфігураціями: базовою і проблемно-орієнтованою.

Базова конфігурація інформаційно-програмного забезпечення системи управління підприємств складається з: прикладних програм завантаження даних; програм управління касовими терміналами; програм бухгалтерського обліку; програм управління мережево-комунікаційними засобами.

Проблемно-орієнтована конфігурація інформаційно-програмного забезпечення системи управління підприємств складається з: автоматизації управління взаємодією з клієнтами; автоматизації управління закупівлями; автоматизації контролю договорів і зобов'язань; автоматизації управління складськими запасами; автоматизації управління продажами; автоматизації процесів формування звітності; захисту інформації.

Забезпечення оптимального функціонування інформаційної системи управління діяльністю підприємства потребує перманентного зростання надійності функціонування, збереження і забезпечення конфіденційності інформації. З цією метою при побудові системи захисту розподілених інформаційних ресурсів підприємства є необхідним забезпечити захист інформації та її аутентифікацію.

Процедура аутентифікації і управління доступом до даних системи управління підприємства потребує необхідність визначення об'єктів інформаційної структури, які потребують санкціонованого доступу. При цьому вирішуються питання надання прав адміністрування даних системи; здійснюється внутрішній аудит дій користувачів; проводиться автоматична зміна паролів при роботі з ресурсами системи (недоступна для користувачів). Формування структури бази даних системи управління бізнес-процесами підприємств потребує врахування усіх функціональних вимог та особливостей апаратно-функціональної структури.

Ядро бази даних відповідає за управління даними у зовнішній пам'яті, управління буферами оперативної пам'яті, управління транзакціями і фіксацією усієї наявної інформації. Це обумовлює виокремлення таких складових ядра бази даних як менеджер даних, менеджер буферів обміну даними, менеджер транзакцій. Ядро бази даних інформаційної системи має власний інтерфейс, який може використовуватися різними програмами і є безпосередньо недоступним користувачам.

При використанні архітектури комп'ютерної мережі побудованої на основі технології «клієнт-сервер» ядро бази даних є основною складовою серверної частини системи управління бізнес-процесами підприємства, де також зберігаються і самі банки даних.

База даних закупівель слугує для зберігання інформації щодо менеджерів, які здійснюють внутрішні і зовнішні замовлення, а також про постачальників і клієнтів. Слід зазначити, що база даних закупівель виконує функції налагодження механізмів ефективної взаємодії з клієнтами підприємства, тому що, саме у ній міститься інформація щодо запитів клієнтів. Бази даних договорів і зобов'язань містять інформацію щодо договорів і зобов'язань, документи і угоди, за якими здійснюються взаєморозрахунки. Бази даних клієнтів включає усі дані щодо покупців і постачальників. У базі даних клієнтів збирається і систематизується вся необхідна інформація про споживачів, постачальників і партнерів, що дозволяє робити на її основі аналіз і прогнози, що також сприяє спрощенню контактів із клієнтами. База даних клієнтів дозволяє здійснювати швидкий пошук важливої інформації про контрагентів, отримувати історію зустрічей, переговорів, листування, угод тощо.

Отже, це дозволяє швидко і якісно працювати з великими масивами інформації щодо клієнтів.

Ефективне управління клієнтами сприяє реалізації маркетингової стратегії підприємства на ринку і дозволяє отримати конкурентні переваги за рахунок швидшої реакції на зміни попиту споживача. На основі цих знань розробляються нові концепції просування товарів або послуг і таким способом підприємство досягає поставлених цілей і покращує свій фінансовий показник. База даних складських запасів містить інформацію про поточні склади, наявність товарів, зарезервованої продукції. Менеджери завжди мають інформацію щодо наявності і кількості товарів на складі. За допомогою бази даних складських запасів відповідальні співробітники можуть стежити за виконанням плану закупівель потрібних товарів.

База даних реєстру товарів являє собою повний перелік наявного товарного асортименту. База даних продажів зберігає для конкретного менеджера дані про поточні обсяги продажів і планах продажів. Інформація яка міститься у базі даних продажів дозволяє складати плани за

різними показниками (дохід з продажу по менеджерам, відділам, продуктам та ін.). На підставі історії продажів груп товарів можна вибудувати стратегію продажів, визначити проблемні зони у циклах продажів.

База даних звітної інформації слугує для зберігання інформації про діяльність підприємства, даних порівняльного аналізу і прогнозів продажів для конкретного користувача. База даних звітної інформації забезпечує широкі можливості автоматизації документообігу на підприємстві, у систему можна ввести шаблони будь-яких документів, які використовуються на підприємстві.

База даних ключів містить інформацію кожного користувача про відкриті і закриті ключі, а також про відповідні документи, що ініціюють проведення трансакцій. Вся інформація зберігається у вигляді реляційних таблиць, зміст яких, спосіб формування, цілісність і права доступу формуються у відповідності до положень теорії баз даних.

Застосування системи управління дозволяє реалізувати широкий спектр функціональних можливостей системи управління і забезпечує автоматизацію бізнес-процесів підрозділів підприємства (маркетинг, продажі, сервіс та ін.) в рамках єдиного інформаційного поля, а також оперативний інформаційний обмін між підрозділами і співробітниками.

Дослідження впливу інформаційного забезпечення на рівень якості обслуговування підприємствами спрямовані на визначення складу та повноти інформаційного забезпечення, яке буде використане у процесі підготовки зважених управлінських рішень апаратом управління. Раціональність використання інформаційних ресурсів визначає належний рівень результативності реалізації поточних завдань, досягнення стратегічних цілей розвитку, забезпечує підвищення оперативності та оптимальності процесу прийняття управлінських рішень, підвищення показників рівня ефективності фінансової та господарської діяльності, що у результаті обумовлює посилення конкурентних позицій суб'єктів господарювання.

Проблема вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності має найважливіше значення для будь-якого господарюючого суб'єкта. З одного боку, це зумовлено загостренням конкуренції на ринку, що вимагає пошуку нових та удосконалення існуючих способів прийняття управлінських рішень, з іншого – тим, що інформація як така все частіше стала розглядатися як управлінська функція та вид ресурсів.

Для сучасних підприємств проблема вдосконалення інформаційного забезпечення є актуальною у зв'язку із швидким зростанням кількості суб'єктів господарювання, а з урахуванням сфери здійснення діяльності – у зв'язку з ідентичністю використовуваних технологій, аналогічністю товарів, що реалізуються, однорідністю змісту функціональних процесів комерційної діяльності конкуруючих суб'єктів. Ситуація посилюється тим, що ринок інформаційних технологій сьогодні є вкрай динамічним. Інноваційні розробки у сфері інформаційних технологій на ринку виникають набагато швидше, ніж інноваційні розробки товарів, сировини, послуг чи іншого продукту економіки.

Сучасний ринок інформаційних технологій насичений різними інформаційними системами, що включають ІТ-інфраструктуру (комп'ютерне, телекомунікаційне, технологічне обладнання та програмне забезпечення) та ІТ-сервіси, що надаються на її основі. Головне призначення інформаційних систем полягає у забезпеченні єдиного середовища для оперативного управління існуючими обчислювальними комплексами підприємства, систем управління базами даних та корпоративним програмним забезпеченням, телекомунікаційним та мережевим обладнанням, пристроями зберігання даних, персональними та мобільними комп'ютерами користувачів, периферійним та технологічним обладнанням.

Існує безліч програмних продуктів які задовольняють ті чи інші потреби управління підприємством. Для стратегічного планування найчастіше використовують MRP (Materials requirements planning). Цей програмний продукт дозволяє вирішити задачі:

- задоволення потреб у матеріалах та комплектуючих для планування виробництва споживачеві; підтримка необхідних рівнів запасів матеріальних ресурсів, готової продукції;
- планування виробничих операцій, розкладів доставок, закупівель.

У результаті можна отримати розрахунки:

- оптимального розміру партії випуску продукції, що мінімізує суму витрат;
- переробки матеріальних ресурсів у готову продукцію (додана вартість, що включає в себе амортизацію обладнання та трудовитрати);
- зберігання запасів готової товарної продукції.

Виникнення системи MRP було зумовлено завданням автоматизації управління запасами в умовах багатосерійного та масового виробництва товарів споживчого призначення та товарної насиченості ринку, які продемонстрували, що використання математичних моделей планування попиту та управління запасами веде до суттєвої економії коштів, «заморожених» у вигляді запасів та незавершеного виробництва. Але розробити абсолютно оптимальні методи планування запасів неможливо, оскільки алгоритми управління вимагають їхньої адаптації до специфіки конкретних складських завдань залежно від циклу товарного виробництва та поставок, товарної номенклатури запасів, їх вартості, кубатури складів, реалізованого та потенційного попиту тощо.

Значимість практичного вирішення завдання автоматизації управління запасами полягає у тому, що вибір оптимального розміру партії одна із найважливіших умов підвищення ефективності комерційної діяльності підприємства, оскільки занижений обсяг товарної партії веде до зростання витрат на управління при повторних замовленнях, а надлишковий – до «заморожування» засобів у товарних запасах. Тому спочатку автоматизовані системи управління запасами було розроблено для промислового виробництва, ґрунтувалися на розрахунках за специфікацією складу виробу. За планом випуску продукції формувалися плани виробництва та розраховувався обсяг закупівлі матеріалів та комплектуючих виробів.

Надалі автоматизовані системи управління запасами стали охоплювати і сферу реалізації товарної продукції, а сфера їх застосування розширилася до комплексного вирішення виробничих, постачальницьких та збутових завдань, що дозволяло оперативно коригувати планові завдання у процесі виробництва при зміні потреб ринку (попиту).

Першою інформаційною системою, що забезпечує автоматизоване рішення зазначеного завдання, стала система MRP, основною відмінністю якої від математичних моделей управління запасами, що передбачають незалежний попит на всю товарну номенклатуру, став розрахунок запасів для номенклатури «залежного», що визначається потребами ринку (попиту), що оформляється замовленням на готову товарну продукцію.

У розвинених країнах сфера бізнесу є найважливішим та найбільшим за обсягом сектором інформаційного ринку. Привабливість даного ринку з погляду попиту зробила інформаційне забезпечення бізнесу одним із пріоритетних завдань інформаційної діяльності. З іншого боку, світова практика останніх десятиліть свідчить, що інформація в електронній формі перетворилася на найважливіший компонент сучасної ринкової інфраструктури. Свобода інформації тісно пов'язується західними економістами зі свободою конкуренції та розглядається як одна з базисних умов ефективного функціонування ринкової економіки. Необмежений доступ до інформації є базовим поняттям моделі ідеальної конкуренції й у кінцевому підсумку саме наявність інформації у агентів ринку визначає транзакційні витрати, є свого роду альтернативою рівню розвитку інститутів ринку й суспільства.

Робота з інформацією є основою сучасного стратегічного управління діяльністю підприємства. Інформація використовується як для формування та уточнення стратегічних планів бізнесу, так і для бюджету та виробничої програми, а також для перевірки обґрунтованості планів.

Постійне підвищення вимог до інформації відбувається за умов ускладнення господарської діяльності та поєднання процесів глобалізації бізнесу з позиціонуванням на мікро-сегментах ринку. Це об'єктивно перетворює системи та засоби забезпечення збору, обробки та доступу до інформації на найважливіші компоненти ринкової інфраструктури. Їх значення постійно зростає пропорційно до змін, які обумовлені Четвертою промисловою революцією. Масштаб, обсяг та складність змін, які вона спричиняє є безпрецедентними в усьому попередньому досвіді людства [12]. Аналітики Global Center for Digital Business Transformation швейцарського Інституту розвитку менеджменту IMD і компанії Cisco у звітах про стан світової економіки використовують зображення цифрового вихору, який затягує у воронку галузь за галуззю. Від розвитку digital-технологій перш за все виграють ті галузі, які пов'язані з наданням послуг, де необхідні мислення, творчість, людська участь. Інформація стає загальнодоступною. Можливість отримати необхідну інформацію через мережу широко використовується діловим світом у практичній роботі протягом принаймні останнього десятиліття.

Найбільш суб'єктивною властивістю інформації є її цінність. Інформація є товаром, цінність якого пов'язана із його якістю і своєчасністю. Так, об'єктивна, повна і вчасно отримана інформація про внутрішнє і зовнішнє середовище дає можливість розробити стратегію підприємства, прогнозувати бізнес, приймати управлінські рішення та складати конкретні угоди.

Отримуючи інформацію, користувач, як правило, платить не лише за саму інформацію, а за інформаційні послуги, тобто послуги з її обробки, упаковки та доставки конкретному споживачеві.

Сучасний етап розвитку економіки вимагає наявності спеціального механізму, що забезпечує зв'язок між пропозицією та попитом, що орієнтується на конкретні потреби ринку, та підпорядкування цим потребам різних сторін виробництва та збуту. Умовою успіху будь-якої підприємницької діяльності зрештою є задоволення попиту з використанням нових товарів та послуг або за мінімальних витрат. Інтернет одночасно дав менеджтеру унікальне поєднання цих можливостей. Важливим при цьому є те, що Інтернет не тільки забезпечує інформацією, яка необхідна для прийняття господарських рішень на якісно новому рівні, а й безпосередньо стає повсякденним інструментом підприємницької діяльності у формі електронного маркетингу та торгівлі, продовжуючи процес інтеграції інформаційної діяльності безпосередньо у бізнес.

Слід зазначити, що у сфері інформаційного забезпечення управління підприємством, технологічні революції не ламають існуючу інфраструктуру, а доповнюють її. У цьому, зберігаються як більшість діючих учасників ринку, так і інформаційних послуг і товарів.

Побудова ефективної системи інформаційного забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства передбачає необхідність вивчення та аналізу навколишньої інфраструктури, яка повинна «забезпечувати вирішення наступних завдань:

- створення єдиного інформаційного фонду підприємства;
- організацію та проектування ефективного руху інформаційних потоків;
- виокремлення інформаційного забезпечення діяльності підрозділів;
- автоматизацію функціональних бізнес-процесів, оперативний контроль;
- оперативну обробку інформації, що надходить із зовнішнього середовища» [7].

Розробка інформаційного забезпечення, як база прийняття управлінських рішень, потребує врахування ряду вимог. В першу чергу, параметри економічного розвитку, як: нормативні показники обов'язково повинні мати вимірювання і конкретний зміст; повинні бути визначені рівні надійності виконання процедур бізнес-процесів; дотримання функціональної повноти раціональної інтеграції обробки інформації бізнес-процесів; визначення розмірів надлишку інформації, що дозволить отримувати багатоаспектні результати. Результати діяльності підприємства «знаходяться у прямій залежності від раціональності організації руху потоків інформації» [2]. Через систему інформаційного забезпечення управління проходить внутрішня інформація про фактичний стан об'єкта управління, а також зовнішня – тобто, здійснюється передавання інформації від джерела її виникнення до користувача, і навпаки. Налагоджені комунікаційні зв'язки формують відповідні інформаційні потоки як на вході, так і на виході системи стратегічного управління діяльністю підприємства. Але, при цьому, наявність великої кількості джерел отримання інформаційних одиниць ще не свідчить про повноту насиченості інформаційного поля підприємства, а сприяє формуванню, так званого, нерелевантного інформаційного простору.

На нашу думку, формування інформаційного поля в контексті джерел виникнення інформаційних одиниць повинно відповідати таким вимогам як:

- регіональна спрямованість;
- можливість використання комунікаційних систем, які тісно пов'язані з ринком комерційної, торговельної інформації;
- проектування комплексності отримання інформації, що формується з різних компонент інфраструктури;
- можливість чіткого визначення границь інформаційного фонду.

Одним із найбільш прийнятних методів обстеження потоків інформації в стратегічному управлінні діяльністю підприємства виступає метод матричного моделювання, який дозволяє формалізувати процедури і операції по обробці матеріалів і аналізу існуючих потоків

інформації. Інформаційна модель такого типу забезпечує: відображення у наочній формі процесу формування і руху показників і документів; відображення в уніфікованій формі усіх даних про діяльність кожного з підрозділів підприємства; можливість представлення у комплексній формі необхідних даних про діяльність зони обслуговування; визначення структури і функціонального наповнення підрозділів підприємства в умовах інтеграції обробки даних.

Матрична інформаційна модель будується у вигляді таблиці, в якій «відображаються взаємозв'язки всіх підрозділів підприємства та його оточення, а також механізм формування нових даних в процесі функціонування торговельного підприємства. Завдяки цій моделі встановлюються потоки інформації підрозділів і підприємств в цілому, що дозволяє кількісно і якісно визначити її зовнішні і внутрішні характеристики» [10]. При цьому, у якості базисного підходу до системно-структурного аналізу інформації діяльності автором Оксанич О. М. встановлені такі положення:

- основною інформаційною одиницею системи управління підприємством є показник;
- сукупність показників, які об'єднані у заданій формі, формують повідомлення (документ);
- система вартісних і натуральних показників кількісно і якісно відображає діяльність підприємства.

Є доцільною наступна послідовність системного аналізу інформаційних повідомлень (документів і показників):

- виявлення і класифікація документів і показників за функціями управління;
- встановлення параметрів потоків даних, режиму їх формування;
- формалізація функціональних задач і їх інформаційного забезпечення;
- встановлення обсягу надлишковості даних;
- визначення можливості синтезу множини елементів інформації;
- використання даних для конкретних схем прийняття рішень [16].

Зростання обсягів виробництва (товарообороту) обумовлює збільшення обсягів інформації, що пов'язано не тільки із кількісними, але і з якісними змінами (розширенням асортименту; підвищенням якості товарів (робіт, послуг); удосконаленням існуючих і введенням нових форм виробництва (торгівлі); підвищенням контролю за збереженням активів тощо). Існуюча система «інформації в структурному відношенні складається з цілого ряду інформаційних сукупностей (потоків), обумовлених відповідними бізнес-процесами. При цьому, кожна складова бізнес-процесів характеризується тільки для неї притаманним полем інформації, розподіленим різними співвідношеннями (при чому як внутрішньої, так і зовнішньої)» [6]. Найбільша кількість документів, які «підлягають обробці, відносяться до I і II рівнів управління. Ці дані свідчать про те, що функції управління за ієрархією зводяться, в основному, до контрольних, що зменшує загальні обсяги оброблення інформації» [9].

Отже, інформаційні поля бізнес-процесів управлінської діяльності складають значні обсяги; коло інформаційних одиниць, що супроводжує окремі бізнес-процеси мають різну щільність, що свідчить про необхідність побудови багаторівневої інформаційної бази управлінської діяльності; інформаційний обмін зустрічними потоками інформації, в силу неоднорідності побудови інформаційних потоків за рівнями управління, вимагає наявності уніфікованих схем технологічної обробки документів; великий обсяг надлишковості інформаційних одиниць призводить до зростання обсягів інформаційних полів, що свідчить про необхідність формування регламентованого переліку показників з подальшою їх рівневою агрегацією і компіляцією. Формування інформаційного забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства актуалізує не лише проблеми реалізації бізнес-процесів та операцій, але і саму методологію організації інформаційного поля підприємств.

Таким чином, категорія «інформаційне забезпечення» має дві основні складові: перша – пов'язана безпосередньо з переробкою, передачею та використанням інформації; друга – з інформаційними технологіями, технічними засобами та програмним забезпеченням. Є доцільним розмежувати і виокремити інформаційну і інформаційно-технічно-програмну складові «інформаційного забезпечення».

Інформаційне забезпечення стратегічним управлінням діяльністю підприємства є доцільним розглядати як процес створення оптимальних умов для задоволення потреб користувачів у якісній, повній, своєчасній, зрозумілій та неупередженій інформації про стан та зміни підприємства і зовнішнього середовища, які є необхідними при здійсненні ефективного управління для досягнення стратегічних цілей підприємства.

У структурі інформаційного забезпечення стратегічного управління діяльністю підприємства першочергове значення належить обліково-аналітичній інформації. Ця інформація формується у підсистемі обліково-аналітичного забезпечення яка є складовою системи інформаційного забезпечення управління підприємством, цільовою спрямованістю якої є забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень. При цьому категорію «обліково-аналітичне забезпечення» доцільно розглядати як ресурс, який створюється у кібернетичній системі.

Сьогодні найчастіше інформаційне забезпечення управління діяльністю підприємства пов'язано з використанням цифрових технологій, серед яких найпоширенішими є штучний інтелект; хмарні технології і обчислення; технології роботи з великими даними; блокчейн.

2.2. Проблематика обліку розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві

© Радіонова Н. Й.

*д-р. екон. наук, професор кафедри фінансів та бізнес-консалтингу,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8855-2963*

© Цімох К. В.

*магістр,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-2570-9724*

Розмір заробітної плати є стимулом зростання ефективності роботи працівників, її зростання впливає на підвищення продуктивності праці та прибутків підприємства, а також допомагає здійснювати державі соціальну та регулюючу функції. Якісний облік розрахунків за виплатами працівникам та методичні засади його удосконалення мають важливе значення для визначення показників продуктивності праці та шляхів їх підвищення. Питання виплат працівникам на підприємствах різних форм власності з позиції стимулювання, розміру нарахування та відображення в обліку відіграють важливу роль у житті суспільства.

Облік розрахунків за виплатами працівникам є складною частиною облікового процесу, що вимагає з одного боку, достовірності даних щодо відпрацьованого часу, виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг та з іншого – ефективно розробленої системи їх оплати. Високий рівень організації обліку розрахунків за виплатами працівникам сприяє не тільки налагодженому управлінню та контролю за здійсненням всіх необхідних розрахунків, а й підвищенню продуктивності праці та раціоналізації структури витрат підприємства.

Облік розрахунків за виплатами працівникам є важливою частиною не тільки бухгалтерського обліку, а й всієї системи управління підприємством та потребує подальшого дослідження з метою виявлення резервів вдосконалення.

Згідно з Законом України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Структура заробітної плати складається з основної заробітної плати (тарифна ставка (оклад) і посадовий оклад), додаткової та інших заохочувальних й компенсаційних виплат [1, с. 1].

Вимогами до розрахунків оплати праці є визначення завдань, системи її показників та рахунків, первинна документація, формування регістрів аналітичного та синтетичного обліку.

Отже, головними завданнями обліку праці і заробітної плати є: забезпечення контролю за дотриманням кількісного складу працівників, використання робочого часу та виробленої продукції, контроль за виконанням норм виробітку, обчислення заробітної плати кожному працівнику, розподіл нарахованої заробітної плати за напрямками витрат; ведення розрахунків з працівниками підприємства по заробітній платі, з бюджетом щодо утриманих податків і органами соціального страхування стосовно відрахувань на соціальне страхування, забезпечення контролю за витратами фонду оплати праці, складання звітності.

Заробітна плата працівника, незалежно від виду підприємства, залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей фахівця, результатів його праці та кінцевих результатів господарської діяльності підприємства, регулюється податками [5, с. 59].

Для оцінки розміру заробітної плати найманих працівників застосовується поняття фонду оплати праці.

Структура фонду оплати праці включає:

- основна заробітна плата – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців;

- додаткова заробітна плата – винагорода за працю понад встановлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій тощо;

- інші заохочувальні та компенсаційні виплати – виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні, а також інші грошові та матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми [1].

Облік розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві включає наступні процедури:

1) нарахування в розрахунковій відомості:

- заробітної плати: згідно штатного розкладу, трудових договорів та табеля обліку робочого часу при погодинній формі розрахунків за виплатами працівникам (з урахуванням державних гарантій при роботі у вихідні та святкові дні, в ненормований час, в нічний час і інше);

- розрахунок щомісячної індексації заробітної плати;

- визначення премій, надбавок, компенсацій, пільг, понаднормових, відпускних;

- розрахунок при звільненні та скороченні;

- облік виплат за рахунок фондів соціального страхування (лікарняні, відпустка по вагітності та пологах, путівки тощо);

- інші нарахування, передбачені законодавством України та колективним договором товариства;

- розрахунок винагород за договорами цивільно-правового характеру.

2) утримання в розрахунковій відомості:

- за виконавчими документами (стягнення аліментів на утримання неповнолітніх дітей або непрацездатних батьків, відшкодування матеріального збитку тощо);

- за заявами працівників (профспілкові внески, відрахування в недержавні пенсійні фонди тощо);

- розрахунок інших утримань, в тому числі згідно з правилами підприємства (перевищення лімітів по мобільних телефонах, позики, перевищення добових тощо);

3) розрахунок податків і зборів, що утримуються з заробітної плати, відповідно до законодавства України:

- податку на доходи фізичних осіб у відповідності з Податковим Кодексом України (на сьогоднішній день 18 %);

- військового збору (на сьогоднішній день 1,5 %);

4) нарахування у бухгалтерському обліку обов'язкових резервів відповідно до ПСБО (МСФЗ):

- резерву відпусток;
- резерву річного бонусу («тринадцятої» зарплати, або премії за підсумками року).

Крім того, кожне підприємство зобов'язане нараховувати і сплачувати до державного бюджету єдиний соціальний внесок (ЄСВ) на кожного працівника. Це консолідований страховий внесок, який включає соціальний пакет, законодавчо передбачений державою, а саме:

- пенсійне страхування (виплата пенсій);
- страхування на випадок тимчасової втрати працездатності (оплата лікарняних);
- страхування, пов'язане з виникненням нещасних випадків на виробництві.

У загальному випадку ставка ЄСВ в 2022 р. складає 22 % [2].

Підприємства, установи і організації, в яких працюють особи з інвалідністю, застосовують до їх доходу ставку ЄСВ 8,41 % [2].

Розмір єдиного соціального внеску з мінімальної заробітної плати в 2022 р. складає:

З 1 січня до 30 вересня 2022 р. – 1430 грн, з 1 жовтня до 31 грудня 2022 р. – 1474 грн.

Серед первинних документів, що використовуються під час облікових процедур розрахунків за виплатами працівникам слід виділити:

П-1 Наказ (розпорядження) про прийняття на роботу.

П-3 Наказ (розпорядження) про надання відпустки.

П-4 Наказ (розпорядження) про припинення трудового договору (контракту).

П-5 Табель обліку використання робочого часу.

П-6 Розрахунково-платіжна відомість працівника.

П-7 Розрахунково-платіжна відомість (зведена) [3].

Облік розрахунків за виплатами працівникам є трудомістким, оскільки передбачає оброблення великої кількості первинної інформації, має багато однотипних операцій, які займають багато часу. Можливо тому, саме для розрахунків за виплатами працівникам почали застосовувати перші інформаційні системи обліку [4, с. 72].

Важливим питанням удосконалення бухгалтерського обліку оплати праці є вдосконалення чинної моделі аналітичного обліку, оскільки саме дані аналітичного обліку відіграють важливу роль, характеризуючи розміщення та склад персоналу, відпрацьований і невідпрацьований час, обсяг виробленої продукції кожним працівником, фонд заробітної плати та його структуру. Тому доцільно розширити аналітичні рахунки до пасивного рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» (табл. 1).

Таблиця 1

Аналітичні рахунки до рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»

Шифр субрахунку	Назва
661/1	Розрахунки за нарахованими виплатами
661/2	Інші нараховання
661/3	Виплати за невідпрацьований час
661/4	Премії та інші заохочувальні виплати
661/5	Виплати при звільненні
661/6	Виплати після закінчення трудової діяльності
661/7	Розрахунки за відпустками

Джерело: [7, с. 127]

Запропоновані аналітичні рахунки дадуть змогу відокремити кожну групу виплат працівникам, що сприятиме підвищенню якості обліково-аналітичної роботи бухгалтера щодо розрахунків по виплатам працівникам.

Одним із напрямів удосконалення системи ведення обліку є спрощення документообігу на підприємстві, що передбачає:

1. Зменшення кількості паперової документації та операцій щодо нараховання оплати праці шляхом застосування спеціалізованих програмних продуктів бухгалтерського обліку [6, с. 270].

2. Моделювання відомості складу персоналу підприємства, де основними показниками будуть: середньоспискова чисельність; кількість працівників, прийнятих в штат; кількість

звільнених працівників, з них: за власним бажанням, звільнених за прогули та інші дисциплінарні порушення, по досягненню пенсійного віку; структура персоналу; коефіцієнт плинності кадрів; коефіцієнт обороту за прийомом; коефіцієнт обороту за вибуттям працівників; коефіцієнт відповідності кваліфікації працівника до складності робіт; рівень дисципліни працюючих.

3. Складання відомості стану кредиторської заборгованості з оплати праці працівників за певні періоди часу.

Отже, для правильної організації обліку розрахунків за виплатами працівникам підприємство повинно: вибрати найбільш ефективний для даного підприємства метод ведення обліку розрахунків по оплаті праці та закріпити його наказом про облікову політику; обґрунтувати вибір форми оплати праці; стимулювати підвищення продуктивності праці у працівників; створити графік документообігу з оплати праці: вказати виконавців та строки складання документів, які пов'язані з обліком оплати праці.

Як соціально-економічна категорія заробітна плата служить основним засобом задоволення особистих потреб працюючих, економічним важелем, що стимулює розвиток суспільного виробництва, ріст продуктивності праці, скорочення витрат, засобом перерозподілу трудових ресурсів за підприємствами різних видів економічної діяльності. Саме тому розрахунки за виплатами працівникам посідають одне із центральних місць в системі бухгалтерського обліку на кожному підприємстві.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновки про те, що правильно налагоджена система обліку розрахунків за виплатами працівникам з одного боку, сприятиме підвищенню мотивації щодо зростання якості праці та підвищення її продуктивності, що підтримує зростання прибутковості підприємства, з іншого-впливатиме на вирішення соціально-економічних питань на загальнодержавному рівні. Автоматизація обліку розрахунків за виплатами працівникам прискорить оформлення необхідних документів та отримання аналітичної інформації, а також зменшить вірогідність допущення помилок при розрахунках. Запропоновані аналітичні субрахунки до рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» сприятимуть підвищенню якості обліково-аналітичної інформації.

2.3. Процес рекрутменту в умовах розвитку інформаційних технологій: міжнародний та український досвід

© Юринець З. В.

*д-р. екон. наук, професор кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0001-9027-2349*

© Гнилянська Л. Й.

*канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту організацій,
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2924-7165*

Значна частина сучасних рекрутингових процесів перебувають у тісній співзалежності з інноваційними технологіями. Адаптація процесу рекрутменту у відповідності до сучасних інструментів дає можливість суттєво підвищити якість та ефективність процесів підбору та відбору персоналу. Розвиток інформаційних технологій, цифровізація, діджитал-тренди стали невід'ємною частиною забезпечення зазначених бізнес-процесів, зокрема в умовах нарощення міжнародної співпраці.

Міжнародна співпраця є одним із пріоритетних напрямків діяльності конкурентних організацій, спрямованих на інтернаціоналізацію, формування іміджу, відкритих до міжнародних викликів, і, передусім, спрямованих на отримання та обмін досвідом у сфері сучасних економічних, інформаційних і технологічних рішень. З'являється все більше компаній, які розширюють сферу бізнесу та сприяють підбору персоналу для підтримки вже існуючої розгалуженої мережі, постають в якості допоміжної ланки між рекрутинговими агенціями і найнятими працівниками.

Рекрутинг є більш поглибленим способом підбору персоналу в умовах розвитку інформаційних технологій і міжнародної співпраці. Відмінністю цієї технології є те, що окрім формальних характеристик беруть до уваги особисті і ділові якості, гнучкі навички (soft skills) претендента. Такий спосіб пошуку й підбору персоналу здійснюється спеціалізованими рекрутинговими агенціями з огляду на наявну базу кандидатів.

Класичний рекрутинг вважається однією з найпоширеніших технологій пошуку й відбору людських ресурсів, тому, у бізнесі та широких колах різні види найму ототожнюються зі словом «рекрутинг».

Сучасний процес найму в середовищі розвитку міжнародного бізнесу та інформаційних технологій можна охарактеризувати як Е-рекрутмент.

Процес електронного рекрутингу розпочинається з створення вакансії на job-сайті або самостійного пошуку відповідних резюме за сформованими раніше критеріями. Вважається, що цей метод пошуку роботи неефективний для фахівців низької кваліфікації і персоналу вищої ланки (топ-менеджерів): перші не шукають роботу завдяки інтернет-ресурсам, а другі зазвичай працюють напяму або через агенції. Сайти з працевлаштування поділяють на сайти загальної і вузької спеціалізації. На спеціальних ресурсах надається інформація про вакансії і кандидатів виключно однієї сфери бізнесу, наприклад, ІТ-спеціалісти, юристи, фахівці з роботи з персоналом, фінансисти [10].

Європейський простір job-сайтів доволі масштабний, найвідоміші серед них: Eurojobs.com, EuroJobsites.com, EURES, JobsinNetwork, EURACTIV, CV-Library, Stepstone, learn4Good Europe, Jobandtalent, Adzuna, Tyba, JobFluent, Games Jobs Finland [16].

Український простір job-сайтів теж широкий, зокрема найвідоміші серед них: WORK.юа, Robota.юа, Jobs.юа, GRC.юа.

WORK.юа – популярна платформа для пошуку роботи різного рівня, яка налічує понад 100 тисяч роботодавців. Сайт має стильний інтерфейс та є доволі впізнаваним через масштабні маркетингові заходи. Сайт відвідують у середньому 450 тис людей щодня [9]. Robota.юа – сайт з працевлаштування, який функціонує з 2000 р. З часу створення сервіс пройшов достатньо багато трансформацій, ребрендингів, однак не втратив популярності. 700 тис вакансій було розміщено на Robota.юа за 2019 р. [4]. Jobs.юа – «всеукраїнський портал безмежних можливостей пошуку роботи і підбору персоналу» – так даний сайт себе іменує. Розпочав роботу у 1996 р., з того часу працевлаштував майже 15 млн. фахівців [3].

У Європі та США рекрутери часто використовують соцмережу LinkedIn і ця тенденція перемістилась на український ринок праці. LinkedIn-профіль часто замінює повноцінне резюме кандидата. Однак, не усі спеціалісти викладають повну інформацію про себе та свій досвід, що ускладнює роботу з ідентифікації потенційних фахівців.

Також з Заходу в Україну перейшов тренд на платформу UPwork, яка є потужним хабом, що з'єднує роботодавців зі всього світу і кандидатів (зазвичай фрілансерів). Варто зазначити, що на цій платформі можна знайти фахівців як на короткострокові проекти, так і на довгострокову співпрацю. Найчастіше в нашій країні на UPwork знаходять роботу таргетологи, SEO-спеціалісти, копірайтери, рерайтери, перекладачі, ІТ-спеціалісти, відеомонтажери, ретушери, однак, це не вичерпний перелік. Дедалі більшої популярності набувають freelance-платформи, де наймають працівників на короткотермінові проекти та контракти або ж для пошуку сезонної роботи чи одноразових завдань за домовлену платню: Freelance.юа, Freelancehunt.юа, Freelancer.com.юа.

Окрім цього, існує сервіс, що допомагає знайти роботу студентам без досвіду – STUDLAVA. На цьому сайті можна шукати волонтерів на різноманітні благодійні чи навіть комерційні події, проекти [8]. Важливим для онлайн-рекрутингу є спеціалізовані тематичні сайти і форуми для менеджерів (нетворкінг). У соцмережі перемістилося не тільки особисте спілкування, а й професійне життя. В HR-ком'юніті можна отримати рекомендацію про кандидата, особисті поради щодо встановлення співпраці. Такі сайти є корисним джерелом інформування про кваліфікованих фахівців, які є експертами, коментаторами, авторами певних статей або ж мають високий «мережевий статус» у спільноті.

Спеціаліст з підбору персоналу отримує інформацію про професіонала напряму, який його цікавить та має можливість поспілкуватись з ним. Недоліком використання даного методу підбору персоналу є великі обсяги затрат часу, пов'язані з пошуком прізвищ фахівців.

Хороші рекрутери не повинні чекати на резюме «ідеальних» кандидатів, а самостійно проводити сорсинг і докладати усіх зусиль у пошуку талантів. Одним із найпопулярніших способів електронного пошуку кандидатів зараз, особливо в ІТ-сфері, є boolean search (логічний або холодний пошук). Це пошук в Google або Bing зі спеціальними словами-операторами: «and», «or», «site:» тощо. Якщо певним чином налаштувати пошук і використовувати операторів, то можна знайти спеціалістів у соціальних мережах, на спеціалізованих порталах і навіть у відкритих документах Google чи базах даних. Внутрішній пошук у Facebook чи Behance не завжди працює коректно, і важко знайти потрібного кандидата. Але використання логічного пошуку може допомогти отримати релевантніші результати [11]. Електронний рекрутинг окрім переваг, має також свої недоліки (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки електронного рекрутингу

Переваги з боку рекрутерів	Недоліки з боку рекрутерів
Оперативний обмін інформацією між роботодавцем та потенційним працівником	Значні витрати часу на перевірку достовірності даних, вказаних у резюме та встановлення відповідності вимогам вакансії
Цілодобовий доступ до бази резюме	Неструктурованість баз даних
Автоматичний фільтр небажаних кандидатів	Обов'язковий доступ до мережі Інтернет
Низькі матеріальні витрати у порівнянні з розміщення вакансій у ЗМІ	Необхідність комбінування з традиційними методами рекрутингу
Зниження завантаженості рекрутерів адміністративною роботою	Не інформативність резюме
Миттєва відповідь на оголошення щодо вакансії	Необхідність певного досвіду для успішного пошуку кандидатів в мережі Інтернет
Переваги з боку учасників	Недоліки з боку учасників
Економія часу, як ресурсу, необхідного для поїздки на живу співбесіду	Ризик виникнення технічних проблем
Можливість брати участь у наборі персоналу з будь-якого місця	Складність отримання інформації про культуру та атмосферу компанії
Можливість використання попередньо підготовлених конспектів для полегшення самопрезентації під час співбесіди	Ризик бути потурбованим іншою людиною або домашніми тваринами
Нижчий рівень стресу у ході онлайн-зустрічей	Відсутність прямого контакту і труднощі зосередження уваги на співрозмовнику
Менш формальна атмосфера, що є позитивним моментом дистанційної співбесіди	Проблеми з пошуком зручного місця, яке б добре виглядало на камеру

Джерело: розроблено авторами за даними [6; 12; 13]

Важко перебільшити значення діджитал-технологій у рекрутменті. Окрім проведення співбесід онлайн (у Skype, Telegram, Facebook Messenger, Zoom, Google Meets та інших), існує пул технологічних рекрутмент-напрямів. Основні діджитал-напрями:

- використання social media marketing;
- мобільні технології (гейміфікація, використання доповненої та віртуальної реальності (VR/AR));
- хмарні технології;
- інструменти штучного інтелекту;
- автоматизація бізнес-процесів рекрутменту (чат-боти і боти-рекрутери);
- використання агрегації та уберизації;
- предиктивна аналітика та data-driven підхід.

Рекрутмент не тільки перевели у дистанційний формат, а й визначили провідне місце формальних job-платформ, соціальних мереж Instagram, Facebook, Tik-tok тощо. Окремі компанії розміщують вакансії у нетипових соцмережах: Amazon розміщують свої вакансії у додатку для знайомств Tinder, McDonald's у Snapchat. Зараз рекрутери не обмежуються

розміщенням вакансій лише на спеціалізованих ресурсах. Вони просувають пропозиції компанії за допомогою таргетованої реклами та інших інструментів цифрового маркетингу. У цьому контексті варто зазначити і місце сприятливого бренду роботодавця, який формується комплексно та дає високий відсоток конверсій у наймі. У сучасну епоху мало бути соціально відповідальною компанією для того, аби спеціалісти прагнули у ній працювати. Варто також брати участь у галузевих конференціях, здійснювати просування у авторитетних джерелах та проводити колаборації з іншими компаніями або ж лідерами думок, інфлуенсерами. Найбільш наочний приклад симбіозу рекрутингу і маркетингу – lead nurturing – це процес розвитку та підтримки відносин із клієнтами, потенційними працівниками на кожному етапі їхнього шляху, як правило, через маркетингові та комунікаційні повідомлення.

Зараз неабиякої популярності набув inbound recruiting (вхідний рекрутинг) – це комплексний підхід, що створює постійний потік зацікавлених кандидатів завдяки побудові сприятливого бренду роботодавця та маркетинговим стратегіям, які допомагають компаніям будувати стосунки з найталановитішими представниками різних напрямів. Використовуючи вхідний маркетинговий підхід до найму, компанії можуть взаємодіяти з пасивними та активними шукачами роботи. Компоненти inbound recruiting підходу: бренд роботодавця, комунікаційні стратегії, маркетингові стратегії, рекрутмент.

Важливим компонентом бренду працедавця є ціннісна пропозиція для персоналу (employer value proposition, EVP). Варто виокремлювати вигоди (атрибути), які повинні становити певну цінність для цільової аудиторії: співробітників, кандидатів і колишніх працівників компанії, які є «вічними амбасадорами» компанії (рис. 1).

Потенційні кандидати	Діючі співробітники	Колишні працівники
<ul style="list-style-type: none"> - впізнаваність компанії, - очікування щодо роботодавця, - перші враження взаємодії, стимули щодо працевлаштування 	<ul style="list-style-type: none"> - рекомендації та залучення знайомих, друзів у компанію, - поширення згадок про компанію у соцмережах, - участь у профільних конференціях під ім'ям компанії, - поширення цінностей компанії щодо роботодавця, - перші враження взаємодії, стимули щодо працевлаштування 	<ul style="list-style-type: none"> - alumni співробітників, - відгуки про роботу у компанії, - прямий зв'язок навичок та досвіду особистості з минулим місцем праці впізнаваність компанії, - очікування щодо роботодавця, - перші враження взаємодії, стимули щодо працевлаштування

Рис. 1. Компоненти бренду роботодавця залежно від цільової аудиторії

Джерело: розроблено авторами за даними [1]

Також у цифровий світ мігрував рекомендаційний рекрутинг, де отримав назву – соціальний рекрутинг. Щодо рекомендацій, то для багатьох компаній є вкрай вигідним залучення спеціалістів з хорошими рекомендаціями і гарантіями поточних працівників. Окрім цього, компанії навіть пропонують грошові винагороди за залучення нових працівників. Внутрішня програма матеріального заохочення рекомендацій на відкриті вакансії діє у аудиторській компанії «Делойт Україна». Працівники отримують грошові винагороди за рекомендацію релевантного кандидата у межах програми «Приведи друга в компанію».

Вагоме місце у соціальному рекрутингу посідають креативний сарафанний підхід і таргетинг. Щодо першого, то очевидно, що рекомендації, репости та сарафанне радіо є високоефективними інструментами, а креатив та гумор лише підсилюють їхню якість. Стосовно таргетованої та контекстної реклами, то вона сприяє більшому охопленню шукачів роботи пропонованої вакансії з врахування потенційної цільової аудиторії. Окрім цього, таргетинг також виступає потужним інструментом побудови бренду роботодавця, оскільки сприяє збільшенню охопленої аудиторії у соціальних мережах. Йдеться як і про наявних, так і

про потенційних підписників, яких автоматично можна вважати клієнтами у перспективі. Такий підхід можна використовувати у мережах Facebook, Instagram, LinkedIn.

Інноваційні технології дають змогу підходити до процесу найму персоналу з особливою креативністю. Як знаємо, міленіали та Z-покоління все більше втомлюються від нудних довгих співбесід, відборів, формальних тестувань. У цьому контексті варто відзначити, що компанії намагаються впроваджувати інновації у рекрутмент, тому все частіше використовуються гейміфікація та технології доповненої, віртуальної реальності (VR/AR).

Найчастіше гейміфікацію розглядають як «освіжувач» HR-процесів для співробітників, що вже працюють. Наприклад, чого варта винахідливість менеджерів та корпоративні зустрічі біля вогнища у грі-вестерні Red Dead Redemption 2. Втім, і на етапі рекрутингу фахівці починають застосовувати цей тренд. Причому не лише щодо автоматизації, а й вручну гейміфікують інтерактивні процеси оцінки кандидатів [7]. Одним з вдалих прикладів гейміфікації – це конструктор піци Domino's Pizza, який застосовують у процесі рекрутменту для кухарів організації в ході визначення професійних навичок, креативності та інших компонентів, які потрібні у щоденній праці.

Що стосується технологій доповненої реальності, то з їхнім використанням бренд роботодавця різко злітає, і відмов від співбесід та офферів набагато менше. Яскравий приклад – тестування майбутніх інженерів та розробників автогіганта Jaguar за допомогою AR-додатку. Тестування їхніх hard skills проходить у вигляді челленджа, із залученням популярного персонажа з музичного гурту Gorillaz [15]. Класичне зберігання даних на серверах відходить у минуле, тому для того, аби бути в тренді, рекрутери (особливо IT-рекрутери) повинні освоїти роботу хмарних сховищ. Одним з наочних прикладів хмари для рекрутингу є ADP Data Cloud – це розробка, що дає змогу здійснювати аналітику вакансій, співставляти кандидатів, будувати стратегію найму на основі human touch підходу, передбачає баланс автоматизації та людської складової [17].

Загалом «людський підхід» до підбору та роботи з людськими ресурсами є топ-трендом сучасного бізнесу. Турбота про працівників (їхній фізичний, ментальний стани, соціальний та професійний розвиток тощо) є важливими напрямками роботи для компаній. Така тенденція сформувалась у більшій мірі за рахунок впливу пандемії Covid-19. Війна в Україні також продемонструвала, які компанії цінують своїх працівників та як підтримують свій персонал у такий складний час.

Інструменти штучного інтелекту (англ. artificial intelligence, AI). Можуть бути імplementованими у процесі відбору персоналу, оскільки нейромережі ефективно відсіюють кандидатів, що скорочує витрати часу рекрутера на сорсинг та первинне «відсіювання» кандидатів. Однак, цей механізм може мати мінімальну похибку. Також до AI-технологій у рекрутингу відноситься автоматичний обдзвін кандидатів, що дає змогу отримати актуальні дані. Таку технологію частіше використовують на заході, а в Україні це поки не набуло популярності.

Автоматизація бізнес-процесів рекрутменту (чат-боти і боти-рекрутери) сприяє не лише значно швидшому здійсненню парсинг резюме (швидке оброблення інформації), але й підвищенню ефективності бізнес-процесу. За даними кадрового звіту Hubspot станом на 2019 р. 80 % компаній, що використовували інструменти автоматизації, підвищили ефективність рекрутингу [14]. Автоматизація рекрутингу також дає можливість створювати бази кандидатів (кадрові резерви), план рекрутменту та воронку вакансій під певну посаду, проводити системну оцінку кандидатів. Системи автоматизації можна під'єднувати до job-сайтів чи CRM-систем. Однак, програми автоматизації рекрутингу зазвичай платні, а часто компаніям доводиться розробляти свою програму під «вузькі» потреби, що значно збільшує вартість.

Уберизація – це термін, що описує операційну взаємодію через онлайн-платформи в рамках економіки спільного споживання, яка приводить до усунення посередників між клієнтами і постачальниками послуг та зниження експлуатаційних витрат. Процес здійснюється за принципом моделі компанії Uber, тобто роботодавець публікує вакансії, а рекрутери надсилають свої пропозиції [5, с. 1]. Платформи у сфері найму, які працюють за цією моделлю

це HRspace (сервіс HeadHunter), Jungle Jobs. Агрегація у рекрутменті є новітнім інструментом обробки та систематизації масивів даних щодо вакансій та кандидатів. Агрегатори резюме дають змогу об'єднати в єдину базу претендентів, які розмістили резюме на сайтах для пошуку роботи, і здобувачів, що мають профілі в соціальних мережах або професійних спільнотах [2]. Приклади агрегаторів: CVMaker, Cv2you, SweetCV, Creedle, CV Engineer.

Предиктивну аналітику (англ. predict – передбачати) можна описати як прогнозну аналітику. А постулат підходу data-driven твердить про те, що рішення повинні ухвалюватись на основі цифр і даних, а не інтуїції. Однак, якісні прогнози неможливі без використання технологій штучного інтелекту та статистичних методів обробки інформації. Для того, аби провести предиктивну аналітику доцільно провести аналіз процесів, що вже мали місце, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, опісля доцільно прогнозувати подальші ймовірності та на основі попередніх даних оптимізувати поточні бізнес-процеси. Пов'язування рекрутменту з бізнес-метриками (не лише тих, що стосуються найму, а й загалом по персоналу, ефективності підприємства тощо) може допомогти оцінити поточний стан справ у компанії та зрозуміти, що саме можна покращити. Цей підхід нівелює можливість настання форс-мажорних обставин (як-от, настання пандемії чи війни). Тому прогнозні моделі і data-driven підхід доцільно використовувати з особливою обережністю. Варто зазначити, що профіль «ідеального» кандидата допомагає визначити серед вхідного потоку відкликів кандидатів – кого рекрутер повинен розглядати і оцінювати в першу чергу. Для того, аби кандидата не «захантила» інша компанія.

Отже, пошук та відбір кандидатів є складним багатогранним процесом. Сучасний рекрутмент у повній мірі перейшов в інформаційно-комунікаційне середовище та цифровий світ. Сучасні рекрутинг-тренди дає змогу кожній компанії обрати найбільш кращий спосіб найму персоналу залежно від бюджету, термінів, вподобань тощо. Все частіше компанії орієнтуються на human touch підхід у пошуку персоналу.

РОЗДІЛ 3

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ І
АУДИТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. До питання тлумачення поняття «нематеріальні активи»

© Дерев'янюк С. І.

канд. екон. наук, доц.,

Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8576-0276

Сучасний стан розвитку економіки потребує напрацювання нових підходів до обліку, аналізу, аудиту, контролю та управління нематеріальними активами, глибшого розуміння їх економічної сутності. Сьогодні термін «нематеріальні активи» використовується не лише у сфері обліку, а тому існують певні розбіжності у його тлумаченні. До складу нематеріальних активів входять різні за природою об'єкти, тим самим ускладнюючи їх облік. У зв'язку з тим, що існують певні розбіжності в економічному, юридичному, бухгалтерському та оціночному підходах, це призводить до розриву між методологією бухгалтерського обліку нематеріальних активів і вимогами сучасної економіки. Все це вказує на необхідність подальших досліджень з метою створення єдиного методологічного підходу.

Питання сутності нематеріальних активів, їх ролі у діяльності суб'єктів господарювання у різний час досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема Андерсен Х., Колдуелл Д., Хендріксен Е. С., Нідлз Б., Шнейдман Л., Сук Л., Банасько Т., Криштопа І., Шульга С., Голов С., Давидов Г., Задорожний З.-М., Лепетан І., Малюга Н., Сопко В. та інші. Проте досі залишаються не до кінця досліджені питання не лише їх обліку та контролю, а й економічної сутності.

Для цілей бухгалтерського обліку використовується поняття «нематеріальні» або «невідчутні активи». В науковій літературі з економіки та управління частіше вживаються терміни «інтелектуальна власність», «нематеріальні ресурси». Тож чи існує відмінність між нематеріальними активами і нематеріальними ресурсами? Економічна енциклопедія наводить таке пояснення понять: активи – це сукупність майна, грошових коштів, об'єктів інтелектуальної власності конкретного суб'єкта господарювання, від використання яких протягом певного періоду очікується отримання вигод (як правило, прибутку), а ресурси – це, по-суті складові виробничого потенціалу підприємства, що використовуються ним для досягнення поставлених цілей [9]. Ресурси підприємства можуть бути трансформованими в активи і, як наслідок, знайдуть відображення в балансі лише після дотримання умов визнання: оцінки, ідентифікації, здатності приносити економічні вигоди.

Підходи щодо тлумачення поняття «нематеріальні активи», що сформувались в наукових колах поділяють на економічний, юридичний, бухгалтерський та оціночний. Вони розкривають суть, місце, роль та їх значення в діяльності суб'єктів господарювання. Різноманітність таких підходів до тлумачення цього поняття створює складності в розумінні їх сутності. До основних характеристик нематеріальних активів відносять: відсутність матеріальної форми; можливість ідентифікації; можливість грошового вираження вартості.

Бухгалтерський та оціночний підходи до розуміння суті нематеріальних активів містяться у таких нормативно-правових документах: МСБО 38 «Нематеріальні активи», МСО 210 «Нематеріальні активи», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи», Методичних рекомендаціях з бухгалтерського обліку нематеріальних активів.

Юридичний підхід до розуміння суті різних видів нематеріальних активів, розкривається у ЦКУ, ГКУ, ПКУ, Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»,

«Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про авторське право і суміжні права» та деяких інших. Та тлумачення терміну нематеріальних активів наведено лише в Законі України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» – це об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності [12]. Для приведення розуміння нематеріальних активів у відповідність до інших нормативних документів (П(С)БО 8, Плану рахунків, Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів) вважаємо за доцільне їх визначення у цьому Законі викласти у такій редакції: нематеріальний актив – це об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, права користування природними ресурсами, майном, організаційними, економічними та іншими вигодами, що визнані (визнані) у порядку, встановленому законодавством.

Задорожний З. вказував на те, що необхідно усунути розбіжності між національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою забезпечення відображення реального фінансового стану підприємства як об'єкта інвестування [10, с. 351]. Але розбіжності у сфері нормативного регулювання бухгалтерського обліку продовжують існувати, що призводить до деяких суперечностей, в т. ч. в обліку нематеріальних активів.

З часу появи терміну «нематеріальні активи» і до сьогодні їх правове регулювання регламентується багатьма нормативно-правовими документами. Зміст поняття «нематеріальний актив» у кінці 90-х рр. ХХ ст. було розкрито у МСБО 38 «Нематеріальні активи», а трохи згодом – у Міжнародному стандарті оцінки №4 «Оцінка нематеріальних активів». В українському законодавстві на початку 90-х рр. ХХ ст. під нематеріальними активами розуміли об'єкти права інтелектуальної власності, в т. ч. промислової, інші об'єкти права власності та користування (Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в Україні, затвердженого Постановою КМУ № 250 від 03.04.1993 р.). З того часу і до сьогодні тлумачення цього терміну зазнавало змін. Розглянемо визначення нематеріальних активів у нормативно-правових документах (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «нематеріальний актив» у законодавчих і нормативних документах

Нормативно-правовий акт	Визначення терміну
МСБО 38 «Нематеріальні активи» [19]	Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований
Міжнародний стандарт оцінки 210 «Нематеріальні активи» [18]	Нематеріальний актив – це негрошовий актив, який не має економічних властивостей. Він не має фізичної субстанції, але забезпечує права й економічні вигоди своєму правовласникові
П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [23]	Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований
НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» [22]	Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Немонетарні активи – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей
ПКУ [24]	Нематеріальні активи – право власності на результати інтелектуальної діяльності, в т. ч. промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, в т. ч. набуті у встановленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами (на підставі Закону України №1797-VIII від 21.12.2016 р. визначення нематеріальних активів вилучено з ПКУ)
Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [12]	Нематеріальний актив – це об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визначені у порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів [17]	Нематеріальними активами вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації)). Немонетарними активами вважаються усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей

Джерело: розроблено автором за даними [12; 17; 18; 19; 22; 23; 24]

З введенням в дію П(С)БО 8 вперше було наголошено, що це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. З прийняттям ПКУ нематеріальні активи визначили як право власності на результати інтелектуальної діяльності, в т. ч. промислової власності, а також інші аналогічні права. У 2016 р. із ПКУ вилучено пп.14.1.120, який розкривав поняття «нематеріальні активи». Це означає, що тлумачення цього поняття здійснюється виключно бухгалтерськими стандартами і рекомендаціями.

Трактування поняття «нематеріальні активи», наведені у нормативних документах, не суперечить міжнародним стандартам, хоча у МСО 210 акцент робиться на економічних властивостях нематеріальних активів.

Визначення нематеріального активу, наведене у Методичних рекомендаціях з бухгалтерського обліку нематеріальних активів [17], містить вказівку на те, що строк їх корисного використання може бути різним без будь-яких обмежень. На нашу думку, це може спричинити непорозуміння при визнанні нематеріального активу. Оскільки у визначенні не має уточнення про те, що нематеріальний актив має використовуватись протягом періоду, який становить більше року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує рік), то це означає, що до нематеріальних активів можна зарахувати активи, які мають строк використання до року. Це суперечить нормі віднесення їх до необоротних активів і відображення в першому розділі активу балансу.

Нематеріальні активи Рада із стандартів фінансового обліку США (FASB – Financial Accounting Standarda Board) тлумачить як активи, які не мають матеріальної форми та які з'явилися у результаті минулих подій, здійснили відповідний ефект і можуть принести вигоду в майбутньому [14].

В науковій літературі представлені різні підходи до тлумачення категорії нематеріальні активи. Так, Кобилянська О. І. під нематеріальними активами розуміє будь-які (їх коло залишається невичерпним) безтілесні об'єкти цивільного обігу, що можуть бути капіталізовані підприємством, організацією, установою [15]. На наш погляд, таке визначення суперечливе, оскільки не всі об'єкти нематеріальних активів відносяться до цивільного обігу (наприклад, права на провадження окремих видів господарської діяльності).

Окремі науковці висловлюють думку про те, що не можна об'єднати всі об'єкти, які належать до нематеріальних, одним визначенням і пропонують нематеріальні об'єкти поділити на такі групи: 1) нематеріальні активи – не має матеріальної структури, належить організації, може бути відділений від суб'єкта господарювання для подальшого продажу або іншого розпорядження і є джерелом майбутніх економічних вигод; 2) нематеріальні ресурси – не мають матеріальної структури, контрольовані компанією, що є підсумком операцій, здійснених організацією раніше, або понесених витрат, і здатні забезпечити суб'єктові господарювання економічні вигоди в майбутньому; 3) нематеріальні фактори – неформалізовані та неконтрольовані можливості підприємства зі створення нових цінностей, що забезпечують для нього конкурентну перевагу.

Визначення нематеріальних активів, зроблене Хорунжак Н. М. як умовна вартість об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також права користування землею, водними та іншими природними ресурсами теж не є доречним, оскільки умовна вартість означає, що об'єкт не можна оцінити [27, с. 68].

Пропозицію щодо уточнення сутності нематеріальних активів висловила Солодченко І. [25]. Так, пропонується визначити, що нематеріальні активи – це будь-які активи, що не мають матеріальної форми, за винятком, грошових коштів та їхніх еквівалентів (кошти на рахунках до запитання, готівка, фінансові інвестиції, які конвертуються в певні суми грошових коштів), дебіторської заборгованості підприємству у визначеній сумі грошових коштів.

Вакун О. В. нематеріальні активи розглядає як у економічному, так і бухгалтерському розумінні, прив'язуючи їх до вимог визнання, що містяться у П(С)БО 8. Автор рекомендує зробити перехід від «звуженого» бухгалтерського до «розширеного» бухгалтерського підходу, який максимально наближений до економічного розуміння сутності нематеріальних активів [6, с. 213].

На думку Бланка І. нематеріальні активи – це група активів підприємства, яка не має речової форми, що містить об'єкти інтелектуальної (в т. ч. промислової) його власності. До цієї групи належать гудвіл, придбані підприємством права користування окремими природними ресурсами, програмними продуктами, товарними знаками, патентами, ноу-хау та іншими аналогічними видами майнових цінностей, що затверджені відповідним законодавством і відображаються в балансі підприємства [5, с. 702].

Зарубіжні вчені Джон Доунс та Джордан Еллот Гудман, Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл притримуються так званого бухгалтерського (звуженого) підходу, який обмежує перелік тих об'єктів, які можуть бути визнані нематеріальними активами і зараховані на баланс підприємства [1; 20, с. 225 – 226]. Такий підхід не відображає правової суті нематеріальних активів і потребує доопрацювання.

На думку авторів «Тлумачного словника економіста» нематеріальні цінності – це цінності, які не є фізичними об'єктами, але мають грошову оцінку – патенти, технологічні й технічні новітні розробки, проекти, інші об'єкти інтелектуальної власності, оренда та інші права [7, с. 194].

Деякі науковці під нематеріальними (невловимими) активами розуміють довгострокові активи, які не мають фізичної форми. Їх цінність полягає у довгострокових правах або перевагах, які вони забезпечують власнику (патенти, авторські права, ціна фірми, торговельні марки, особливі привілеї, ліцензії, формули, технології) [20, с. 227 – 228].

Каплан Р. С. і Нортон Д. Р. нематеріальні активи розглядають як знання, які існують в організації для створення різної переваги, здібності співробітників компанії задовольняти потреби клієнтів. Вони охоплюють різні предмети, такі як патенти, авторські права, знання робочої сили, керівництво, інформаційні системи і робочі процеси [2, с. 14].

Банасько Т. до нематеріальних активів відносить невідчутні немонетарні фактори, які мають характер виключних прав і забезпечують одержання економічних вигід у майбутньому [3].

Старко І. вважає, що це особливий вид активу, який матеріально не виражений, може бути ідентифікований і оцінений, інноваційний за характером, генерує економічні блага для підприємства, впливає на його фінансово-економічний потенціал і ринкову вартість та має тривалий термін корисного використання [26]. Науковий підхід Старко І. щодо розкриття сутності нематеріальних активів вважаємо цікавим, оскільки він дає змогу по-новому зрозуміти їх сутність у сучасному економічному середовищі та вказує на значний вплив нематеріальних активів на формування вартості підприємства.

На думку Гороховець Ю. нематеріальні активи є невідчутними ресурсами, одержаними в результаті творчої або інноваційної діяльності, для яких характерні відсутність фізичного зносу та високий ризик морального зносу, низький рівень ліквідності, а їхню загальну вартість на підприємстві можна розрахувати на основі застосування неадитивних підходів [8].

Деякі науковці виділяють таку характеристику нематеріальних активів, як створені самостійно [16]. На нашу думку, це недоцільно, оскільки питання внутрішнього генерування нематеріальних активів є доволі спірним. М(С)БО 38 «Нематеріальні активи» [19] містить вказівку на те, що для оцінки відповідності внутрішньо генерованого нематеріального активу критеріям визнання, потрібно віднести його до етапу дослідження або розробки (п.51-56). На етапі дослідження не визнають жодного нематеріального активу, а на етапі розробки згідно п.57 М(С)БО 38 потрібно з обережністю визнавати об'єкти нематеріальних активів лише за умови доведення їх відповідності зазначеним умовам за тими позиціями, що викладені у цьому пункті, але на практиці зробити доволі складно. У п.63 також міститься вказівка на те, що внутрішньо генеровані бренди, заготовки, назви видань, переліки клієнтів тощо не слід визнавати нематеріальними активами.

До тепер точаться дискусії щодо визнання внутрішньо генерованих нематеріальних активів та відображення їх у фінансовій звітності. Так, бренди, заголовки, назви видань,

переліки клієнтів та інші схожі об'єкти не варто визнавати як нематеріальний актив за міжнародними стандартами, оскільки досить часто вони не відповідають критеріям визнання, наведених у МСБО 38. Саме тому підприємства, які вели облік за П(С)БО і відображали зазначені вище об'єкти в балансі, мають припинити їх визнання через списання. З одного боку, це приведе до звуження кола нематеріальних активів підприємства, а з іншого – будуть дотримані міжнародні стандарти, адже п.20 МСБО 38 передбачено, що подальші витрати на бренди, заголовки, клієнтські бази та інші аналогічні нематеріальні активи (як придбані, так і внутрішньо генеровані) мають визнаватися як витрати періоду, у якому вони здійснені [19].

Цікавою є думка Николука М., який визначає нематеріальні активи як оборотні та необоротні немонетарні активи, які не мають матеріальної форми, є об'єктами інтелектуальної власності та інших майнових прав, визнаних об'єктом права власності конкретної фізичної або юридичної особи, які утримуються на підприємстві для отримання майбутніх економічних вигод. З огляду на необхідність виокремлення такої категорії нематеріальних активів як оборотні, науковець пропонує сформуванню відповідне методологічне забезпечення обліку таких об'єктів – окремі рахунки, методи оцінки, визнання, списання при вибутті, відображення в звітності тощо [21].

Задорожний З.-М. теж вказує на те, що відсутність у визначенні нематеріальних активів планового терміну їх використання більше року означає, що такі активи можуть бути не тільки необоротними, а й оборотними [11, с. 119].

Для обліку оборотних нематеріальних активів Богдан І. пропонує використати субрахунок 221 «Швидкозношувані нематеріальні активи» [4]. Ясишена В. В. не поділяє таку точку і пропонує такі активи обліковувати на рахунку 29 «Поточні нематеріальні активи» [28, с. 38]. Це свідчить про необхідність розробки методики обліку поточних нематеріальних активів. Ми поділяємо точку зору Ясишен В. В., яка пропонує визначення подати в такій редакції: це об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, а також права користування природними ресурсами, майном, організаційними, економічними та іншими вигодами, що визнані (визнані) у порядку, встановленому законодавством [28, с. 41]. Це дасть можливість більш повно розкрити права на об'єкти нематеріальних активів за групами, наведеними у П(С)БО 8, Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Методичних рекомендаціях з бухгалтерського обліку нематеріальних активів.

Проаналізувавши вищевказані визначення можна зробити висновок про те, що в економічній літературі не має однозначного підходу до тлумачення поняття «нематеріальні активи». Науковці виділяють найважливіші, на їх думку, ознаки нематеріальних активів. До основних характеристик нематеріальних активів варто відносити наступні: це належність до довгострокових активів, відсутність речового втілення, здатність забезпечувати економічні вигоди, можуть бути оцінені та ідентифіковані. У чинному законодавстві також міститься декілька визначень. Для характеристики сутності поняття нематеріальних активів можна використати наступне визначення: нематеріальні активи – це активи, що не мають фізичного втілення, є правами, що не мають фізичного втілення, є правами на об'єкти інтелектуальної власності, користування природними ресурсами, майном, можуть приносити економічну вигоду та впливати на формування вартості підприємства.

Отже, нематеріальні активи є категорією, що постійно змінюється. Це ускладнює формування визначення, яке б задовольняло як економічному чи юридичному, так і бухгалтерському чи оціночному підходам. Враховуючи вищевказане, пропонуємо нематеріальні активи визначати як ідентифіковані, оцінені довгострокові та поточні активи, які не мають фізичного втілення, є правами на об'єкти інтелектуальної власності, користування природними ресурсами чи майном, організаційними та економічними привілеями, можуть приносити економічну вигоду та впливати на формування вартості підприємства, підвищувати його прибутковість та конкурентоспроможність.

3.2. Облікова політика в системі інформаційного забезпечення управління малим бізнесом

© Смірнова Н. В.

*канд. екон. наук, доц., доцент кафедри аудиту, обліку та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет,*

м. Кропивницький, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0816-9348

Не потребує підтвердження той факт, що малий бізнес посідає особливе місце в економічній системі будь-якої країни та світовій економіці, відіграє важливу роль у підвищенні зайнятості населення та послабленні соціальної напруги, забезпеченні економічної стабільності та інноваційного зростання будь-якої країни, створенні передумов для становлення середнього класу.

В умовах інтеграційних процесів в єдиний економічний європростір в Україні вкрай важливим є розвиток малого бізнесу в усіх сферах економіки, що потребує розробки комплексної та всебічної державної підтримки. Підтримка ефективності функціонування діяльності підприємств в сучасних умовах зростання конкуренції, зниження ризику впливу економічної кризи на стабільність розвитку малих підприємств, можливість виходу підприємств на зовнішні ринки збуту своєї продукції і послуг, залучення іноземних інвестицій та отримання зовнішніх кредитних ресурсів вимагає створення необхідного рівня забезпечення діяльності суб'єктів господарювання – технічного, матеріального, кадрового, інформаційного, організаційного, методичного та ін. Ці проблеми набувають ще більшого загострення у зв'язку з військовим станом та пандемією коронавірусу.

Система управління не може функціонувати без достовірної, оперативної, релевантної інформації та її аналітичного опрацювання. Система обліково-аналітичного забезпечення відіграє важливу роль в функціонуванні системи управління підприємством, забезпечуючи взаємодію різних структурних підрозділів та реагуючи на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Тому трансформація бізнес-середовища та розвиток інформаційних технологій потребують перегляду вимог до облікового програмного забезпечення та розширення його функціоналу.

У сучасній інформаційній економіці все більше поширення набувають підприємства малого та середнього бізнесу, які залежать від інформаційних технологій не менше, ніж великі компанії і корпорації. В сучасних умовах господарювання важливим фактором підвищення ефективності господарської діяльності малих підприємств є підвищення рівня їх управління. Вдосконалення форм управління на малих підприємствах можливе за допомогою застосування сучасних інформаційних технологій, які допомагають найбільш ефективно аналізувати, прогнозувати та реалізовувати управлінські рішення.

Як відомо, одним із найважливіших видів забезпечення є інформаційне забезпечення, яке створює основу для отримання своєчасної і всебічної інформації про оперативну діяльність, створення системи внутрішньогосподарського контролю і аналізу з метою раціонального та ефективного використання економічних ресурсів підприємства, прогнозування ефективності діяльності і зниження ризику банкрутства на підприємствах малого бізнесу. При цьому стійкий розвиток суб'єктів малого підприємництва залежить від формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення управління з метою формування достатнього обсягу облікової і аналітичної інформації належного рівня якості і корисності для її користувачів.

На нашу думку, важлива роль при цьому відводиться саме обліковій політиці, що формується кожним підприємством малого бізнесу виходячи із особливостей господарювання та організації діяльності, оскільки саме належним чином сформований наказ про облікову політику містить інформацію про обрані підприємством малого бізнесу методи та способи ведення обліку, які і визначають специфіку ведення обліку та складання звітності суб'єкта господарювання.

Останніми роками дослідження ефективності обліково-аналітичного забезпечення все частіше з'являються як у наукових працях, так і дисертаційних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. При цьому і дослідженню підлягають різні аспекти:

– проблеми обліково-аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю суб'єктів господарювання (Бондар М. І., Бутинець Ф. Ф., Дем'яненко М. Я., Кірейцев Г. Г., Лень В. С., Палій В. Ф., Пархоменко О. В., Пахомова Т. М., Пушкар М. С., Каблук П. Т., Соколов Я. В., Сопко В. В. та інші вчені);

– питання розвитку бухгалтерського обліку, як окремої складової обліково-аналітичного забезпечення (Білуха М. Т., Бородкін О. С., Герасимович А. М., Голов С. Ф., Єфименко В. І., Житний П. Є., Жук В. М., Завгородній В. П., Кузьмінський Ю. А., Линник В. Г., Малюга Н. М., Нападівська Л. В., Пархоменко В. М., Палій В. Ф., Пушкар М. С., Чижевські Л. В., Чумаченко М. Г., Швець В. Г., Шевчук В. О. та інші вчені);

– питання розвитку бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу (Бабіч В. В., Ластовецький В. О., Свідерський Е. І., Сук Л. К., Сук П. Л., Суша О. Р., Трофімова Т. В. та інші).

Наявність значних наукових напрацювань підтверджує актуальність питань формування інформаційного забезпечення управління підприємством на фоні потреб забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Однак питанням формування та використання облікової політики в системі інформаційного забезпечення управління малим бізнесом не приділяється достатньо уваги в наукових дослідженнях.

Як вже зазначалось, у ринковій економіці важливе місце займають малі підприємства, що протистоять монополіям і є економічним фактором отримання зростання цін і насичення ринку товарами та послугами. У розвинених країнах на частку малого бізнесу припадає близько 70 % ВВП.

Малий бізнес, або мале підприємництво, представляє самий численний шар дрібних власників, які внаслідок своєї масовості в значній мірі визначають соціально-економічний рівень розвитку країни. По своєму рівню життя і соціальному положенню вони належать до більшості населення і являють собою і безпосередніх виробників, і споживачів широкого спектра товарів та послуг одночасно. Мале підприємство є формуючою складовою малого підприємництва. Відповідно воно є особливим сектором економіки, що утворюється сукупністю малих підприємств і є специфічною суспільною формою дрібного виробництва в умовах ринку. Більшість фахівців під малим бізнесом розуміють діяльність, яка здійснюється невеликою групою осіб, або підприємство, кероване одним власником.

Як показує світова практика, основним критеріальним показником, на основі якого підприємства різних організаційно-правових форм відносяться до суб'єктів малого підприємництва, є середня чисельність працівників, зайнятих за звітний період на підприємстві. Найбільш загальними критеріями, на основі яких підприємства відносяться до малого бізнесу, є, крім того, розмір статутного капіталу, величина активів, об'єм обороту (прибутку).

За даними Світового банку, загальне число показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого підприємництва (бізнесу), перевищує 50. Однак критеріями, що найчастіше застосовуються, є ті, що описані вище. Практично у всіх країнах визначальним критерієм є чисельність працівників за звітний період.

За поширеним в світовій практиці визначенням, малим називається бізнес, який принаймні має такі характеристики: незалежне управління, приватний капітал, локальну сферу діяльності, порівняно невеликий розмір у своїй сфері діяльності.

На розвиток малого бізнесу найбільше впливають:

– розвиток засобів зв'язку;

– розширення сфери послуг, що базується на малих підприємствах;

– зменшення вартості і спрощення використання інформаційних систем;

– сприяння малими фірмами розв'язанню питання про безробіття;

– скорочення робочої зміни;

– велика конкурентоздатність за рахунок менших витрат, пов'язаних зі зниженням накладних витрат і меншими коливаннями заробітної плати.

Основними економічними рисами малого підприємництва є:

- відособленість (тобто господарювання на свій страх і ризик);
- спеціалізація на якому-небудь виді діяльності;
- реалізація вироблених товарів (послуг) через купівлю-продаж на ринку.

Можна сформулювати декілька груп стійких меж малого підприємництва, зумовлених:

- характером виробничого процесу;
- специфікою системи управління і керівництва;
- станом окремих компонентів (кадри, фінанси і т. д.);
- особливостями зовнішніх впливів.

Світова практика переконливо свідчить, що навіть в країнах з розвинутою ринковою економікою малий бізнес чинить істотний вплив на розвиток економіки. По-перше, він забезпечує необхідну мобільність в умовах ринку, створює глибоку спеціалізацію і кооперацію, без яких неможлива його висока ефективність. По-друге, він здатний не тільки швидко заповнювати ніші, що утворюються в споживчій сфері, але і порівняно швидко окупатися. По-третє, – створювати атмосферу конкуренції. По-четверте, він створює таке середовище і дух підприємництва, без яких ринкова економіка неможлива. Тому за кількістю працюючих, за обсягом товарів, що реалізуються, виробляються та виконуваних робіт суб'єкти малого підприємництва в більшості країнах відіграють значну роль.

Суб'єкти малого підприємництва, як суб'єкти ринкової економіки, мають і переваги, і недоліки. Зарубіжний і вітчизняний досвід розвитку малого бізнесу вказує на наступні його переваги:

- більш швидка адаптація до місцевих умов господарювання;
- велика незалежність дій суб'єктів малого бізнесу;
- гнучкість в прийнятті і виконанні рішень, що приймаються;
- відносно невисокі витрати, особливо витрати на управління;
- велика можливість для індивідуума реалізувати свої ідеї, виявити свої здібності;
- більш низька потреба в капіталі і інші.

Власники малих підприємств більш схильні до заощаджень і інвестування, у них завжди високий рівень бажання в досягненні успіху, що позитивно загалом позначається на діяльності підприємства. Суб'єкти малого бізнесу краще знають рівень попиту на місцевих (локальних) ринках, вони дають кошти для існування більшій кількості людей, ніж великі підприємства, тим самим сприяють підготовці професійних працівників.

У той же час суб'єктам малого бізнесу властиві і певні недоліки, серед яких потрібно виділити самі істотні:

- більш високий рівень ризику, тому висока міра нестійкості положення на ринку;
- залежність від великих компаній; недоліки в управлінні справою;
- слаба компетентність керівників;
- підвищена чутливість до змін умов господарювання;
- труднощі в залученні додаткових фінансових коштів і отримання кредитів і інше.

Звичайно недоліки і невдачі суб'єктів малого бізнесу пов'язані як з внутрішніми, так і із зовнішніми причинами, а також з умовами формування.

Як правило, розвиток малого бізнесу є умовою розв'язання наступних проблем:

- формування конкурентних ринкових відносин, які сприяють кращому задоволенню потреб населення і суспільства;
- підвищення якості товарів, робіт, послуг (прагнучи до задоволення запитів споживачів, малий бізнес сприяє підвищенню якості товарів, робіт, послуг і культури обслуговування);
- наближення виробництва товарів і послуг до конкретних споживачів;
- сприяння перебудови економіки (малий бізнес додає економіці гнучкість, мобільність);
- залучення особистих коштів населення на розвиток виробництва (партнери в малих підприємствах вкладають свої капітали в справу з більшою зацікавленістю, ніж у великих) тощо.

Будь-який процес та діяльність, а особливо у сфері малого бізнесу, потребують забезпечення, відсутність якого унеможливує реалізацію як діяльності, в цілому, так і окремого процесу, зокрема. Забезпечення, як правило, трактують як сукупність заходів та

умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів або як сукупність допоміжних засобів, що використовуються для підтримки життєдіяльності системи. Відповідно можна зробити висновок, що забезпечення є невід'ємною частиною будь-якої діяльності (процесу), без якого неможливе нормальне та стабільне функціонування окремої системи.

Для належного інформаційного забезпечення системи управління підприємством засобами обліку і аналізу доцільно сформулювати комплекс рекомендованих завдань для досягнення ефективного обліково-аналітичного забезпечення реалізації управлінської функції:

- розробити критерії та порядок оцінки якості інформації, яка створюється у системі бухгалтерського обліку та економічного аналізу;

- розробити методiku оцінки якості облікового циклу та процесу аналітичної обробки облікової інформації;

- встановити порядок генерування необхідної управлінню кількості даних у системі обліку та порядок подальшої трансформації облікових даних у аналітичну інформацію [5].

До того ж правильний вибір засобів автоматизації та інформаційних систем ведення обліку на підприємстві дозволяє:

- обробляти та зберігати велику кількість одиниць облікової інформації;

- здійснювати швидкий доступ до необхідної інформації для прийняття управлінських рішень;

- здійснювати вибірку інформації з великої кількості даних та формування необхідної звітності;

- виключити необхідність збереження паперових документів, а при необхідності одержувати паперову копію будь-яких з них;

- виконувати складні математичні розрахунки для планування, аналізу та прогнозування діяльності;

- розробляти комплекс відповідних рекомендацій;

- здійснювати постійне спостереження за поточним станом об'єкта управління та його характеристиками;

- забезпечувати адаптацію до прийнятої практики бізнесу та модифікацію, якщо така практика змінюється;

- здійснювати підтримку професійної діяльності управлінських працівників та взаємодію з управлінським персоналом;

- забезпечувати ефективне збереження даних та можливість доступу до них кінцевого користувача зі свого робочого місця [9].

З огляду на вагомість і особливу роль забезпечення у функціонуванні суб'єктів господарювання виокремлюють інформаційне, методичне, технічне, організаційне та кадрове види забезпечень.

У сучасних умовах господарювання важлива роль приділяється всім складовим забезпечення діяльності суб'єктів господарювання. Однак, вважаємо, що саме інформація є основним чинником, який має першочергове значення для управління та впливає на господарські процеси як на макрорівні (державне управління, нормативно-правову базу, регулювання різних сфер і галузей народного господарства), так і на мікрорівні (прийняття інвестиційних рішень, розширення обсягів діяльності, цінова та кредитна політика).

Проведений аналіз джерел [11; 13; 20] засвідчує, що в сучасних умовах господарювання значно зростає роль і місце інформації як в забезпеченні національних інтересів суспільства і держави в різноманітних областях їхньої діяльності, так і в управлінні діяльністю різних за розмірами підприємств, установ і організацій.

Успішний розвиток малих підприємств залежить від широкої поінформованості керівництва про фінансово-господарську діяльність підприємства, оскільки своєчасна та якісна інформація забезпечує прийняття інформаційно обґрунтованих оперативних та стратегічних рішень, забезпечує об'єктивну оцінку досягнених результатів та розробку стратегії подальшого розвитку в стабільних і кризових умовах господарювання.

Аналіз існуючих підходів до визначення поняття «інформаційне забезпечення» свідчить про відсутність єдності думок серед науковців.

На нашу думку, питання інформаційного забезпечення необхідно розглядати під різними кутами зору (рис. 1).

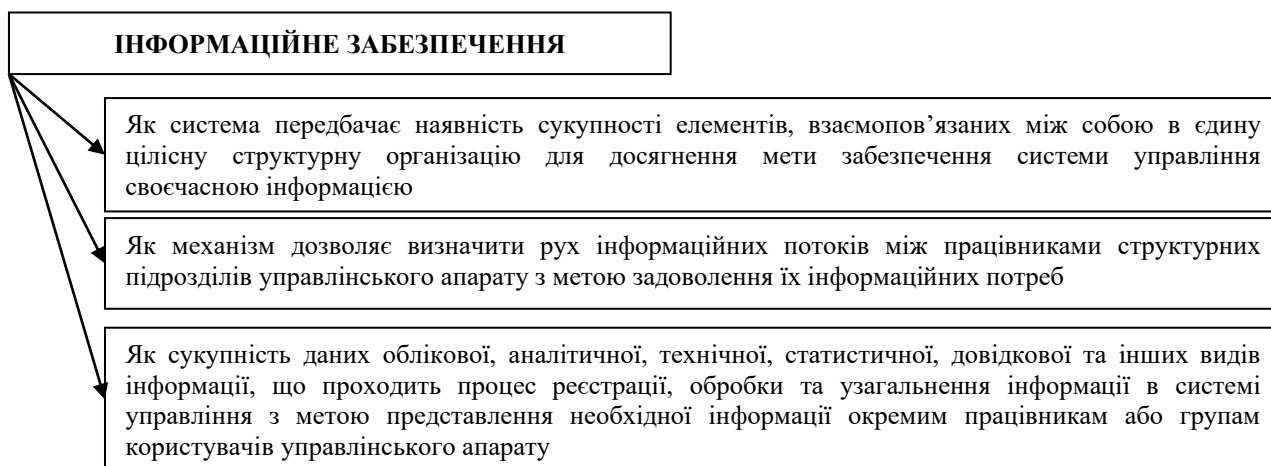

Рис. 1. Узагальнення аспектів розуміння інформаційного забезпечення

Джерело: узагальнено автором за даними [6]

Таким чином, інформаційне забезпечення доцільно трактувати як організацію процесу збору, обробки, узагальнення і зберігання економічної інформації та передачі її між різними структурними підрозділами управлінської служби з метою її використання для виконання функцій, що поставлені перед системою управління для стабільного функціонування і розвитку підприємства.

Аналіз процесу інформаційного забезпечення управління дозволяє виділити основні фактори, які мають суттєвий вплив на формування та реалізацію процесів забезпечення управлінського персоналу своєчасною та достовірною інформацією, – структура та розміри управлінської системи та процеси руху інформаційних потоків в межах даної системи.

Система управління має складну організаційну будову, яка формується в межах конкретного суб'єкта господарювання з урахуванням особливостей його діяльності та розмірів, що вимагає дослідження сутності управління з позиції системного підходу. При цьому система характеризується наявністю в ній окремих частин (елементів, компонентів) з обов'язковою їх взаємопов'язаністю та взаємодією, а також наявністю принципів або властивостей на основі яких утворюється механізм взаємоузгодження окремих складових цілісної системи.

Система управління також має окремі складові між якими відбувається рух різного роду інформації з метою виконання функцій та вирішення завдань системи управління, а саме – управління господарським процесом суб'єкта господарювання.

Відповідно, система управління – це цілеспрямований процес взаємодії окремих складових господарської діяльності, які за допомогою методів і засобів забезпечують досягнення спільної мети для підтримання необхідного рівня розвитку суб'єкта господарювання.

Система управління виступає як процес взаємодії окремих елементів в рамках якої формується інформаційне забезпечення підрозділів управлінського апарату.

В результаті аналізу складових системи управління та дослідження механізму їх взаємодії виокремимо основні компоненти управлінської системи [6, с. 74 – 75]:

1) суб'єкт управління – джерело керуючого впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан;

2) об'єкт управління – те, на що спрямовано керуючий вплив суб'єкта; що функціонує під цим впливом;

3) керуючий вплив – комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому;

4) зворотні зв'язки – інформація для суб'єкта про результативність керуючого впливу та зміни в об'єкті.

Проведене дослідження поняття інформаційного забезпечення підприємств малого бізнесу в рамках системи управління та механізму взаємодії окремих складових такого забезпечення дозволяє сформулювати управлінську модель на конкретному малому підприємстві (рис. 2).

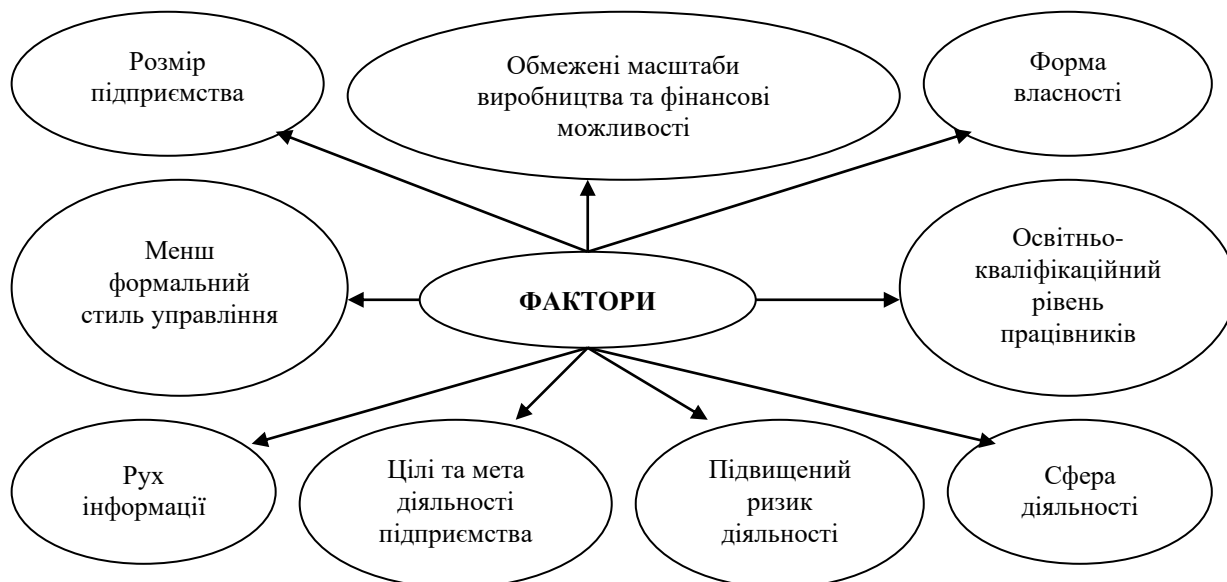

Рис. 2. Фактори впливу на побудову системи управління МП

Джерело: узагальнено автором за даними [6]

Вищезазначені фактори можуть мати виокремлений вплив на побудову окремих структурних підрозділів системи управління малого підприємства. Розглянемо вплив основних факторів більш детально [6].

1. Цілі та мета діяльності підприємства впливають на організацію структурних елементів системи управління, необхідність аналізу, контролю та оцінки діяльності, що зумовлює створення додаткових елементів в системі управління та додаткові канали надання і отримання економічної інформації.

2. Форма власності впливає на побудову структурних елементів системи управління, оскільки малі підприємства різних форм власності мають відмінності в організації контролю за діяльністю, організації бухгалтерського обліку та формуванні фінансової звітності, що передбачає врахування даних факторів при побудові ієрархічних рівнів системи управління та руху інформаційних потоків.

3. Галузь та сфера діяльності впливають на кількість рівнів системи управління, специфіку обробки вхідної та вихідної інформації; штат управлінського персоналу, їх контрольні та підзвітні функції.

4. Обмежені масштаби підприємства та незначні обсяги виробництва та асортименту продукції передбачають формування спрощеної структури управління з нескладною організацією руху інформації в горизонтальному та вертикальному напрямках.

5. Обмежені фінансові можливості керівництва підприємства впливають на штат управлінського персоналу, організацію системи бухгалтерського та управлінського обліку, кількість та обсяги інформаційних каналів в системі управління.

6. Менш формальний стиль управління підприємством дозволяє створення спрощеної системи руху інформації в межах управлінського апарату, а також не потребує формування складної системи управлінського обліку та формування значних обсягів управлінської звітності з метою прийняття на їх основі економічно обґрунтованих рішень.

7. Підвищений ризик підприємницької діяльності вимагає систематичного аналізу фінансово-господарських процесів підприємства, отримання інформації для аналізу і контролю діяльності підприємства, що потребує введення посади аналітичного працівника (або суміщення посади бухгалтера (економіста) та аналітика) з організацією інформаційних потоків між працівниками управлінського апарату.

8. Освітньо-кваліфікаційний рівень працівників підприємства.

9. Обмеженість фінансових можливостей малих підприємств впливає на штат системи управління. Не завжди керівництво та власники малих підприємств мають фінансову можливість утримувати в штаті необхідну кількість висококваліфікованих працівників, що потребує тимчасового найму працівників більш високого кваліфікаційного рівня. Більшість працівників на малих підприємствах мають середній освітньо-кваліфікаційний рівень, що може впливати на швидкість роботи системи управління та якість прийняття економічних рішень.

Для малого підприємства створення раціональної структури управління є складним завданням, оскільки управління повинно здійснюватися з урахуванням організаційних, економічних, фінансових, психологічних і соціальних факторів [12, с. 222]. Зазначені фактори забезпечують різний ступінь впливу на формування структурних елементів системи управління, однак врахування повного комплексу виділених факторів збільшує ймовірність формування найбільш прийнятної управлінської структури для конкретного підприємства з мінімальними матеріальними та трудовими затратами.

Недостатній рівень інформаційного забезпечення системи управління призводить до прийняття неправильних управлінських рішень, неоптимального використання внутрішніх резервів підприємства, зростання ризику підприємницької діяльності, недооцінки рівня попиту і пропозиції на ринку товарів і послуг та ін. А відтак, рівень інформованості підприємства та можливість ефективного і швидкого оцінювання отриманої інформації стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розмірами підприємствами.

Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення підприємства і представляє собою цілісну інформаційну систему, мета якої – забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Поняття «обліково-аналітичне забезпечення» у фаховій літературі розглядають у різних аспектах:

– сукупність облікових і аналітичних процесів, об'єднаних у обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації в узагальнюючу згідно з визначеними цілями, а також нормативно-правовим, методичним, організаційним, програмним, математичним, технічним та ергономічним забезпеченнями [34];

– поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки, а також діяльності фахівців з її ефективного удосконалення та використання [21, с. 8];

– процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості [2];

– збір, обробка і передача фінансової та нефінансової інформації, що використовується менеджерами для планування і контролю за ходом діяльності структурних підрозділів та оцінки отриманих результатів [3].

Критичний аналіз змістовного наповнення вищенаведених понять дозволяє підтвердити висновок, що науковці визначають сутність поняття «обліково-аналітичне забезпечення» або як сукупність процесів (чи один процес), або як набір специфічних засобів і методів.

На нашу думку, обліково-аналітичне забезпечення – це організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження облікової і аналітичної інформації, узгодження її руху між різними структурними підрозділами управлінської служби, забезпечення ефективної взаємодії з зовнішнім середовищем з метою інформаційного забезпечення системи управління та зовнішніх користувачів.

Основним джерелом обліково-аналітичного забезпечення є дані бухгалтерського обліку. Це твердження стосується усіх без виключення суб'єктів господарської діяльності незалежно від їх розміру та організаційно-правової форми.

Так, згідно вимог Закону про бухгалтерський облік та фінансову звітність підприємства в Україні можуть належати до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств.

Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 350 тис євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тис євро; середня кількість працівників – до 10 осіб.

Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 4 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 млн. євро; середня кількість працівників – до 50 осіб.

Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 20 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 млн. євро; середня кількість працівників – до 250 осіб.

Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – понад 20 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 млн. євро; середня кількість працівників – понад 250 осіб [22].

Необхідно відмітити, що на малих підприємствах повна, достовірна, актуальна та своєчасна інформація – це залог стабільної діяльності, оскільки необхідність пристосування до мінливих умов господарювання потребує наявності широкого обсягу інформації про зовнішнє середовище. А оскільки, підприємства малого бізнесу більш чутливі до змін економічної і політичної ситуації в країні, коливань економічної кон'юнктури, законодавства, діяльності фінансово-кредитної системи, рівня державної підтримки – інформаційне забезпечення управління діяльністю, що ґрунтується на зборі та обробці економічної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень має велике значення.

Малі підприємства (як і всі інші підприємства) повинні здійснювати організацію бухгалтерського обліку на власних підприємствах з огляду на обрану облікову політику. Безпосередня участь власника в управлінні фінансово-господарською діяльністю може також проявлятися в організації ведення бухгалтерського обліку на власному підприємстві, власник (керівник) може приймати участь у визначенні окремих положень облікової політики (в разі наявності достатніх знань з бухгалтерського обліку) або делегувати повноваження з визначення основних елементів облікової політики іншій особі (бухгалтеру, аудитору та ін.).

Для вдосконалення управління на мікрорівні і підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу дуже велике значення має якість інформації, що надається бухгалтерським обліком. Важливим чинником підвищення якості фінансової, аналітичної, управлінської та іншої інформації є вдосконалення облікового процесу на підприємстві.

Відмінності в організації облікового процесу на малих підприємствах залежать від особливостей функціонування діяльності малих підприємств з позиції площини нормативного поля та інформаційних вимог користувачів облікової інформації, а також завдань бухгалтерського обліку, а обмеженість ресурсного забезпечення малого підприємства вимагає аналізу елементів організаційної системи з метою розробки оптимальної комбінації всіх її параметрів.

Організація облікового процесу на малих підприємствах вимагає раціональної організації роботи облікового апарату з позиції знаходження компромісу між необхідністю надання широкого обсягу облікової інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам і зниженням витрат на організацію і утримання бухгалтерської служби в умовах ресурсного обмеження забезпечення діяльності.

Для вирішення питання організації раціональної системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах з оптимальним поєднанням всіх складових елементів необхідно здійснити попереднє планування (розробку організаційної моделі) вибраних елементів системи бухгалтерського обліку з оцінкою можливості їх ефективного поєднання та раціональної організації у часі та просторі, які на практиці можна спроектувати завдяки формуванню облікової політики малого підприємства.

Дослідження питань формування облікової політики суб'єктів господарювання посідає значне місце в наукових доробках науковців з питань теоретико-методологічних та організаційних аспектів бухгалтерського обліку як в частині висвітлення окремих аспектів формування облікової політики [1; 4; 8; 14; 15; 24; 26; 28; 30; 32; 35], так і в межах комплексного дослідження даного питання [10; 18; 19; 23].

Аналіз літературних джерел доводить, що серед науковців немає єдиного підходу щодо визначення терміна «облікова політика». Погляди фахівців можна об'єднати за напрямками:

- одна група авторів тлумачить облікову політику як сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, які були обрані підприємством (Бутинець Ф. Ф., Білуха М. Т. та ін.);
- друга група під «обліковою політикою» розуміє принципи та правила ведення бухгалтерського обліку в певній організації (Свірко С. В, Пушкар М. С. та ін.);
- третя група дотримується думки, що «облікова політика» – сукупність форм і методів ведення бухгалтерського обліку на підприємстві (Безруких П. С., Барановська Т. та ін.).

Проте огляд наукової літератури свідчить про те, що поняття облікової політики українськими вченими тлумачиться більш широко, ніж в МСФЗ і П(С)БО, де вона розглядається лише на рівні суб'єкта господарювання [77].

Крім того, в рамках правового поля поняття облікової політики також трактується по-різному:

- на національному рівні – облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності (розділ I НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності») [17];
- на міжнародному рівні – «облікова політика» – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані підприємством при складанні та поданні фінансових звітів (п.10.2 МСФЗ для МСП) [16].

Відсутність єдиного погляду у підходах до визначення поняття «облікова політика» вимагає попереднього аналізу понятійного апарату з метою більш повного його розуміння та можливості дослідження механізму розробки облікової політики на малих підприємствах.

Облік – це процес спостереження, сприйняття, вимірювання і фіксації (реєстрації) фактів, процесів, подій природи або суспільного життя, а політика в перекладі з грецької звучить як «мистецтво управління» державою або суспільством.

Отже, облікова політика підприємства – це мистецтво управління процесом спостереження, сприйняття, вимірювання і фіксації (реєстрації) фактів господарської діяльності.

Поняття «управління процесом» необхідно розглядати з позиції організації діяльності, яка потребує певних засобів (заходів) для її реалізації. Засоби – це сукупність форм, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку на підприємстві (Безруких П. С., Барановська Т. та ін.) для ефективного застосування і використання яких потрібні принципи та правила ведення бухгалтерського обліку (Свірко С. В, Пушкар М. С. та ін.).

Крім того, аналіз літературних джерел та норм правового поля дозволяє виділити єдність у поглядах щодо: необхідності застосування принципів при формуванні облікової політики; необхідності визначення основних базових положень, які необхідно врахувати з метою раціоналізації та спрощення облікового процесу на підприємстві; розробки облікової політики для можливості здійснення заходів щодо складання і подання фінансової звітності.

Дослідження елементів бухгалтерського обліку підприємств малого бізнесу виявило наявність альтернативних варіантів щодо їх вибору, що вимагає при організації облікової політики на конкретному підприємстві застосовувати індивідуальний підхід до вибору її елементів і максимально врахувати умови діяльності, розміри підприємства та інформаційні потреби користувачів.

Складність вирішення питання формування облікової політики на конкретному підприємстві полягає в наступному:

- по-перше, формування облікової політики вимагає збереження єдиної методології формування облікової інформації та дотримання норм правового поля в частині застосування нормативно визначених форм організації бухгалтерського обліку, методів обліку активів, методів амортизації, оцінки собівартості запасів та ін.;

– по-друге, особливості діяльності суб'єктів господарювання зумовлюють врахування індивідуального підходу до побудови облікової складової інформаційного забезпечення в частині вибору підходів до оцінки активів, визнання доходів і витрат, амортизаційної політики, знаходження шляхів пошуку альтернативних рішень щодо раціоналізації та спрощення облікового процесу на підприємстві.

Дослідження нормативних джерел та наукових напрацювань в питаннях формування облікової політики дозволяє дійти висновку, що облікова політика – це сукупність форм, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, які застосовуються в результаті дотримання відповідних принципів і правил ведення бухгалтерського обліку вибраних підприємством з урахуванням специфіки його діяльності, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності та забезпечення необхідних результатів діяльності.

Незважаючи на значні наукові напрацювання в питаннях формування облікової політики особливостям організації облікової політики на підприємствах малого бізнесу приділяється недостатньо уваги або застосовується формальний підхід до методики її впровадження.

Для вирішення даного питання доцільно провести аналіз визначення методів, процедур ведення обліку, а також розробки принципів формування облікової політики з урахуванням організаційних та функціональних особливостей діяльності підприємств малого бізнесу в наступній послідовності:

– виокремлення факторів, що впливають на організацію облікової політики малого підприємства;

– визначення складу принципів організації облікової політики з огляду на організаційні та функціональні особливості діяльності підприємств малого бізнесу;

– дослідження методів оцінки активів, зобов'язань на організацію облікового процесу та їх вплив на фінансові результати;

– розробка моделі практичного застосування облікової політики на підприємствах малого бізнесу з виокремленням відповідних облікових процедур на кожному етапі її реалізації.

На організацію будь-якого процесу, в тому числі формування облікової політики суб'єкта господарювання впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища.

Проведений аналіз дозволяє виокремити ряд факторів впливу на облікову політику та низку їх класифікаційних ознак:

– за місцем виникнення – зовнішні і внутрішні;

– за часом дії – поточні і перспективні;

– за змістом – виробничо-організаційні і фінансово-економічні.

Розглянемо виокремлені фактори за класифікаційними ознаками.

Зовнішні фактори:

– інфраструктура ринку;

– вплив інфляційних (дефляційних) процесів;

– законодавчі акти і нормативні документи з питань підприємництва, бухгалтерського обліку і оподаткування та перспективи їх зміни;

– система оподаткування (звичайна, спрощена);

– існуюча практика обліку.

Внутрішні фактори:

– форма власності та організаційно-правова форма підприємства;

– галузева приналежність (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, торгівля тощо);

– організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів (філіалів, представництв) і їх економічні взаємозв'язки;

– виробнича структура підприємства (цехова, безцехова);

– масштаби діяльності підприємства (рівень концентрації і спеціалізації виробництва, обсяги виробництва, чисельність працюючих тощо);

– тип виробництва (одиничне, серійне, масове) і його вид (основне виробництво, допоміжне);

– організація постачальницько-збутової діяльності підприємства;

– системи та умови заінтересованості виконавців результатами фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому та його структурних підрозділів та ін.

Поточні фактори:

- система ціноутворення (ринкові ціни; трансфертні ціни; планово-розрахункові ціни тощо);
- матеріально-технічна база (наявність технічних засобів реєстрації інформації, комп'ютерної техніки тощо);
- рівень автоматизації виробничих і управлінських процесів та ін.

Перспективні фактори: стратегія фінансово-господарського розвитку (цілі та завдання економічного розвитку підприємства; поточні та перспективні плани підприємства; залучення кредитних ресурсів, здійснення інвестиційних програм тощо) та ін.

Виробничо-організаційні фактори:

- структура бухгалтерської служби (фінансова, управлінська (виробнича) бухгалтерія) та розподіл обов'язків між обліковими працівниками;
- рівень кваліфікації управлінського персоналу і працівників бухгалтерської служби (фінансової та управлінської бухгалтерії);
- перелік центрів витрат та сфер відповідальності та ін.

Фінансово-економічні фактори:

- система інформаційного забезпечення підприємства економічних та правових питань;
- наявність ефективної системи внутрішнього контролю;
- зовнішні та внутрішні користувачі;
- склад та форми фінансової звітності;
- система внутрішньої звітності та ін.

Всі розглянуті науковцями фактори мають вплив на формування облікової політики, однак рівень їх впливу не однаковий. Крім того, з огляду на особливості діяльності малих підприємств, спрощену систему управління деякі з факторів взагалі не впливають на облікову політику невеликого підприємства, наприклад – наявність філій, цехів, допоміжного виробництва.

Відтак, з виділених факторів для малих підприємств доцільно враховувати тільки ті окремі фактори, які мають найбільший вплив на формування облікової політики малого підприємства (рис. 3).

Дослідження впливу виокремлених факторів доводить, що їх вплив має місце на основні складові (елементи) облікової політики на всіх рівнях її організації (теорія, методика, технологія і організація), а також на обсяг і зміст облікової політики суб'єктів малого підприємництва.

Окремі елементи облікової політики мають альтернативні методи обліку: методи оцінки активів і зобов'язань, амортизаційна політика, методи оцінки собівартості запасів, порядок створення резервів, порядок визнання доходів і витрат та ін. Найбільш прийнятний варіант обирає керівництво підприємства самостійно, однак ступінь свободи обмежений переліком методик і облікових процедур в рамках нормативно-правового поля.

Вибір елементів облікової політики вимагає організації діяльності та передбачає дотримання принципів, які повинні складати підґрунтя для раціонального вибору елементів облікової політики та їх ефективного поєднання відповідно до особливостей діяльності.

Дослідженню принципів організації облікової політики науковці також приділяють достатньо уваги та мають власні розробки з виокремлення складу принципів. Так, Житний П. вважає, що при розробці облікової політики слід дотримуватися не тільки специфічних принципів бухгалтерського обліку, а й загальнонаукових: принцип системності, комплексності, наукової обґрунтованості, ефективності, планомірності та динамізму, профілактики, «селекції», сумісності особистих, регіональних і державних інтересів [10, с. 26 – 28].

Інші автори до вимог, якими слід користуватись при формуванні облікової політики, відносять повноту, обережність, перевагу змісту над формою, несуперечливість, раціональність. Під несуперечливістю науковці розуміють, що обрані підприємством облікові способи складають основу відповідних даних, які формуються різними видами обліку. Погоджуємось з думкою науковців щодо необхідності врахування зазначених вимог, особливо важливою вимогою при формуванні облікової політики на малих підприємствах є вимога (принцип) раціональності, оскільки під раціональністю мається на увазі побудова облікової політики з позиції врахування розмірів підприємства і масштабів його діяльності.

Рис. 3. Основні фактори, що впливають на формування облікової політики малого підприємства

Джерело: узагальнено автором

Деякі автори враховують особливості організації облікової політики на малому підприємстві та пропонують доповнити перелік принципів – принципами ефективності, релевантності, законності, однак не досліджуючи сутність та доцільність застосування запропонованих принципів [11].

Відповідно до МСБО 1 при «виборі та застосуванні відповідної облікової політики необхідно керуватись принципами обачності, превалювання сутності над формою та суттєвості» [16, с. 65].

На нашу думку, формування складових облікової політики на малих підприємствах з дотриманням принципів – раціональності, системності, комплексності та повноти, забезпечить поєднання структурних компонентів системи бухгалтерського обліку в єдину цілісну органічну будову, яка знайде своє відображення в розробці внутрішнього документу підприємства – Наказі про облікову політику.

Наступним етапом дослідження є питання процедур, які використовуються для організації бухгалтерського обліку, оскільки облікова політика розглядається як сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності (Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»).

На нашу думку, поняття «процедури» доцільно розглядати з позиції послідовності виконання дій з організації і розробки облікової політики, яка передбачає розподіл організаційного процесу на окремі етапи та визначення сукупності операцій в межах кожного з виділених етапів формування облікової політики на підприємстві. Відповідно до чого можна виділити такі етапи формування облікової політики на підприємствах малого бізнесу (табл. 1).

Відповідно до класифікації малих підприємств в рамках правового поля необхідно диференціювати підходи щодо формування облікової політики.

Формування підходів до організації облікової політики за визначеними етапами повинно враховувати класифікацію малих підприємств на нормативному рівні з урахуванням чисельності працюючих, обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), видів діяльності, системи оподаткування та інших чинників, які повинні бути враховані при формуванні Наказу про облікову політику, техніку, методичку та організацію обліку на таких підприємствах.

Етапи формування облікової політики малих підприємств

№ з/п	Назва етапу	Зміст етапу
1	Підготовчий	Вивчення інформації, що міститься у засновницьких документах, основні напрямки господарської діяльності та ін.
2	Організаційний	Розподіл і закріплення функціональних обов'язків і повноважень між посадовими особами підприємства; визначення посадових осіб, відповідальних за організацію і ведення обліку та складання і подання фінансової і іншої звітності; визначення осіб, які мають право підпису первинних документів; встановлення відповідальності за порушення облікової політики підприємства
3	Методичний	Визначення межі суттєвості, вибір із альтернативних варіантів конкретних способів ведення обліку, підбір відповідних до специфіки підприємства методів ведення обліку, вибір форми ведення обліку, прийняття робочого Плану рахунків та ін.
4	Технічний	Розробка та складання графіку документообігу, визначення форми та складу первинних документів, формування облікових реєстрів, розробка внутрішніх первинних документів
5	Заключний	Оформлення Наказу про облікову політику підприємства, порядок внесення змін до облікової політики, контроль за її виконанням, порядок складання та подання фінансової звітності підприємства

Джерело: узагальнено автором

Мікропідприємства, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат можуть систематизувати інформацію, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Облік на мікропідприємствах повинен бути максимально скорочений і спрощений, оскільки, як правило, тут немає чисельного штату працівників, які б займалися виключно веденням обліку. Відповідно до чого склад Наказу про облікову політику таких підприємств повинен суттєво відрізнятися від складу аналогічного наказу малих підприємств, а тим більше середніх і великих.

На сьогодні не існує затвердженої форми Наказу про облікову політику підприємства. Деякі науковці вважають це суттєвим недоліком у нормативній базі щодо організації обліку на підприємстві. Однак, на нашу думку, відсутність чітко встановленої і законодавчо затвердженої форми Наказу про облікову політику є не недоліком, а перевагою, яка дає, на основі діючих нормативно-законодавчих актів, певну свободу підприємству у виборі методики та організації обліку відповідно до виду його діяльності.

Виходячи з чого вважаємо за доцільне запропонувати наступну структуру Наказу про облікову політику малого підприємства:

Загальні положення. Вказуються основні відомості про підприємство: форма власності, організаційно-правова форма, відомості про державну реєстрацію, місцезнаходження, наявність філій (представництв), види діяльності, наявність ліцензій або патентів, середньооблікова чисельність працівників та інше.

Розділ I. Організація облікового процесу. Визначаються загальні питання організаційної структури бухгалтерії, обирається форма організації бухгалтерського обліку на підприємстві; перелік внутрішніх інструкцій, стандартів, положень; інші аспекти діяльності бухгалтерського апарату.

Розділ II. Методика та порядок ведення облікового процесу. Визначаються методи ведення бухгалтерського обліку, які суттєво впливають на оцінку і прийняття рішень користувачами бухгалтерської звітності. До них відносять: межа суттєвості; методи оцінки вибуття запасів; строки проведення інвентаризації; методи нарахування амортизації необоротних активів; визнання доходів та витрат від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг; методи калькулювання витрат виробництва: за елементами витрат; за видами продукції (робіт, послуг); за статтями калькуляції; з використанням рахунків класу 8 та 9, або тільки 9.

Розділ III. Технічне забезпечення облікового процесу. В даному розділі Наказу відображається наступна інформація: робочий план рахунків або зазначається інформація, що підприємство не використовує план рахунків при відображенні господарських операцій в бухгалтерському обліку; перелік первинних документів і облікових реєстрів; форма ведення бухгалтерського обліку; правила документообігу та технології обробки облікової інформації; склад і порядок подання фінансової звітності.

Додатки: робочий план рахунків; графік документообігу; перелік первинних документів і облікових реєстрів, тощо.

Неоднорідний склад малих підприємств потребує виокремлення складових Наказу про облікову політику малого підприємства з урахуванням принципу раціональності, оскільки не доцільно відображати всі досліджені елементи у структурі наказу в разі відсутності необхідної інформації.

Особливості формування Наказу про облікову політику підприємства в залежності від його розміру представлено в табл. 2. Дані таблиці свідчать, що суттєві відмінності у складі Наказу про облікову політику підприємства між великими, середніми, малими та мікропідприємствами відносяться до організаційних та технічних аспектів облікового процесу, в свою чергу методика та порядок ведення облікового процесу практично не відрізняються.

Таблиця 2

Структура Наказу про облікову політику

Розділи та елементи Наказу про облікову політику	Великі і середні підприємства	Малі підприємства	Мікро- підприємства
Загальні положення	+	+	+
Розділ I. Організація облікового процесу			
Організаційна структура бухгалтерії	+	+-	-
Форма організації бухгалтерського обліку	+	+	+
Перелік внутрішніх нормативних документів	+	+	+
Розділ II. Методика та порядок ведення облікового процесу			
Межа суттєвості	+	+	+
Методи оцінки вибуття запасів	+	+	+
Строки проведення інвентаризації	+	+	+
Методи нарахування амортизації необоротних активів	+	+	+
Визнання доходів та витрат	+	+	+
Методи калькулювання витрат виробництва	+	+	+
Розділ III. Технічне забезпечення облікового процесу			
Робочий План рахунків	+	+	-
Перелік первинних документів і облікових реєстрів	+	+	+
Форма ведення бухгалтерського обліку	+	-	-
Правила документообігу та технології обробки облікової інформації	+	+	+
Склад і порядок подання фінансової звітності	+	+	+
Додатки			
Робочий План рахунків	+	+	-
Графік документообігу	+	+	+
Перелік первинних документів і облікових реєстрів	+	+	+-

Джерело: [7, с. 16]

Необхідною умовою здійснення діяльності сучасного підприємства є ведення управлінського обліку, організація і методика якого повинні знайти відображення в Наказі про облікову політику, але не в якості окремого розділу, а в якості доповнення окремими елементами всіх трьох розділів Наказу.

Професор Бутинець Ф. Ф., Давидюк Т. В., Малуґа Н. М., Чижевські Л. В., вважають за необхідність виділяти в окремий розділ Наказу про облікову політику управлінський облік та внутрішній контроль на підприємстві. Ми вважаємо, що такий підхід доцільно застосовувати до великих і середніх підприємств, а по відношенню до малих та мікропідприємств наведені три розділи повинні включати окремі елементи облікової політики щодо управлінського обліку та внутрішнього контролю.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки. Забезпечення є невід'ємною частиною будь-якої діяльності чи процесу, без якого неможливе нормальне та стабільне функціонування окремої системи. В сучасних умовах господарювання важлива роль приділяється всім складовим забезпечення діяльності суб'єктів господарювання. Однак, вважаємо, що саме інформація є основним чинником, який має першочергове значення для управління та впливає на господарські процеси на макрорівні (державне управління, нормативно-правову базу, регулювання різних сфер і галузей народного господарства) і мікрорівні (прийняття інвестиційних рішень, розширення обсягів діяльності, цінова та кредитна політика).

Стійкий розвиток малих підприємств залежить від широкої інформованості керівництва про фінансово-господарську діяльність підприємства, оскільки своєчасна та якісна інформація забезпечує прийняття інформаційно обґрунтованих оперативних та стратегічних рішень, забезпечує об'єктивну оцінку досягнутих результатів та розробку стратегії подальшого розвитку в стабільних і кризових умовах господарювання.

Дослідження механізму інформаційного забезпечення дозволяє сформулювати наступне визначення цього поняття: організація процесу збору, обробки, узагальнення і збереження економічної інформації та передачі її між різними структурними підрозділами управлінської служби з метою її використання для виконання функцій, що поставлені перед системою управління для стабільного функціонування і розвитку підприємства.

Для малого підприємства створення раціональної структури управління є складним завданням, оскільки управління повинно здійснюватися з урахуванням організаційних, економічних, фінансових, психологічних і соціальних факторів. Обліково-аналітичне забезпечення є складовою інформаційного забезпечення підприємства і представляє собою цілісну інформаційну систему, мета якої – забезпечення якісною та своєчасною економічною інформацією зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів з метою прийняття інформаційно обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Недостатній рівень інформаційного забезпечення системи управління призводить до прийняття неправильних управлінських рішень, неоптимального використання внутрішніх резервів підприємства, зростання ризику підприємницької діяльності, недооцінки рівня попиту і пропозиції на ринку товарів і послуг та ін. А відтак, рівень інформованості підприємства та можливість ефективного і швидкого оцінювання отриманої інформації стає одним з критеріїв оцінки стабільності підприємства, найважливішим чинником виживання в боротьбі з конкурентами та більшими за розмірами підприємствами.

Основним джерелом обліково-аналітичного забезпечення є дані бухгалтерського обліку. На малих підприємствах повна, достовірна, актуальна та своєчасна інформація – це залог стабільної діяльності, оскільки необхідність пристосування до мінливих умов господарювання потребує наявності широкого обсягу інформації про зовнішнє середовище.

Дослідження нормативних джерел та наукових напрацювань в питаннях формування облікової політики дозволяє дійти висновку, що облікова політика – це сукупність форм, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, які застосовуються в результаті дотримання відповідних принципів і правил ведення бухгалтерського обліку вибраних підприємством з урахуванням специфіки його діяльності, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності та забезпечення необхідних результатів діяльності.

Отже, формування облікової політики на малих та мікропідприємствах складається не тільки з сукупності способів і методів ведення бухгалтерського обліку, а й з досягнення ефективності управління обліковими процесами та прийняття управлінських рішень. Враховуючи чисельність працюючих, обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), види діяльності, систему оподаткування та інші чинники, які впливають на вибір методів ведення і організації обліку, власники та обліковий персонал малих підприємств повинні виходити з принципу раціональності та врахування індивідуальних особливостей при формуванні облікової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу 1.

Підрозділи 1.1.

1. Державна служба зайнятості. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-квітні 2022 року. [dcz.gov.ua](https://www.dcz.gov.ua), 18.05.2022. 26 с. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (дата звернення: 23.09.2022).

2. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Статистична інформація/Економічна статистика/Наука, технології та інновації. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Облікова ставка НБУ. URL: <http://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: 21.09.2022).

4. Stock Quotes & Prices. Investing.com. URL: <https://www.investing.com/equities/> (date of access: 21.09.2022).

5. Ukraine Stock Market Live – Investing.com. Investing.com. URL: <https://www.investing.com/equities/ukraine> (date of access: 21.09.2022).

6. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 23.09.2022).

7. Фінансові результати до оподаткування підприємств. Статистична інформація/Економічна статистика/Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Як український фінтех розвивався в 2021 році: дослідження UAFIC. URL: <https://fintechinsider.com.ua/yak-ukrayinskyj-finteh-rozvyvavsya-v-2021-roczji-doslidzhennya-uafic/> (дата звернення: 21.09.2022).

Підрозділ 1.2.

1. Політика Національного банку України щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. Доступно: <https://bank.gov.ua>.

2. Васильчик І. П. Від корпоративної соціальної відповідальності до корпоративної сталості: особливості фінансування сталого розвитку. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 243 – 250.

3. Jeucken, M. 2010. Sustainable finance and banking: The financial sector and the future of the planet. Routledge.

4. Weber, O. 2014. The financial sector's impact on sustainable development. *Journal of Sustainable Finance & Investment*. 4 (1): 1 – 8.

5. Ahlström, H., and D. Monciardini. 2021. The regulatory dynamics of sustainable finance: Paradoxical success and limitations of EU reforms. *Journal of Business Ethics*: 1 – 20.

6. Chiu, I. H. 2021. Regulating Sustainable Finance in Capital Markets: A Perspective from Socially Embedded Decentered Regulation. *Law and Contemporary Problems*. Vol. 84: 75 – 94.

7. Zeidan, R. 2020. Obstacles to sustainable finance and the covid19 crisis. *Journal of Sustainable Finance & Investment*: 1 – 4.

8. Gregory, R. P. 2021. When is greenwashing an easy fix? *Journal of Sustainable Finance & Investment*: 1 – 24.

9. Ryszawska, B. 2018. Sustainable finance: paradigm shift. In *Finance and Sustainability*, edited by A. Bem, K. Daszyńska-Żygadło, T. Hajdíkóvá, and P. Juhász, 219 – 231. Springer.

10. Park, S. K. 2018. 'Investors as regulators: Green bonds and the governance challenges of the sustainable finance revolution. *Stanford Journal of International Law*. Vol. 54 (1).

11. Ziolo, M., Bak, I., and K. Cheba. 2021. 'The role of sustainable finance in achieving Sustainable Development Goals: does it work?' *Technological and Economic Development of Economy* 27 (1): 45 – 70.

12. Ozili, P. K. 2021. Making Sustainable Finance Sustainable. *Financial Internet Quarterly* 17 (3): 64 – 70.

13. Chebly, J. E., F. Ruiz, and A. Schiano. 2018. 'Mainstreaming Sustainable Finance: Market-Friendly Solutions to Climate Change.' The Fletcher Forum of World Affairs. Available on: <http://www.fletcherforum.org>.
14. Shalneva, M. S., and Y. V. Zinchenko. 2018. 'Sustainable Finance as a Way of European Companies' Transition to Green Economy.' In International Conference Project "The future of the Global Financial System": Downfall of Harmony, edited by G. Popkova, 1002 – 1012. Springer.
15. OECD. (2020). Developing sustainable finance definitions and taxonomies: a brief for policy makers. Paris: OECD Publishing. Available on: <https://doi.org/10.1787/134a2dbe-en>.
16. Sustainability Report 2020. NATIXIS. Available on: <https://www ldc.com/sustainability-report-2020>.
17. IPSF annual report 2021. Available on: <https://ec.europa.eu>.

Підрозділ 1.3.

1. Губенко Д. Міжнародний туризм не відновиться до 2023 року – ООН // DW. URL: <https://www.dw.com/uk/mizhnarodnyi-turyzm-ne-vidnovytsia-do-2023-roku-onn/a-58104271>.
2. COVID-19 и сектор туризма. Отраслевая справка МОТ. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/-sector/documents/briefingnote/wcms_749186.pdf.
3. UNCTAD, World Investment Report, 2021, pp. 6 і 82, available at URL: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2769>.
4. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf>.
5. Туристичні допоміжні рахунки в Європі, випуск 2019 року – Євростат.
6. В 2019 году иностранные туристы оставили в Украине \$1,4 млрд. (ИНФОГРАФИКА): URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/v-2019-godu-inostrannye-turisty-ostavili-v-ukrai-369001>.
7. COVID-19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика ЄС та українські реалії. Київ 2020. 28 с. URL: <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-TA-SOTSIALNIY-DIALOG-V-TURISTICHNIY-GALUZI-PRAKTIKA-YES-TA-UKRAYINSKI-REALIYI.pdf>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Zoom или туристический бум: что будет с внутренним туризмом после карантина // *Hromadske.ua*. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/zoom-ili-turisticheskij-bum-chno-budet-s-vnutrennim-turizmom-posle-karantina>.
10. Офіційний сайт Державного центру зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/v-ukrayini-ozhyvayemyok-praci>.
11. Внутрішній туризм в Україні мав би рости: як змінилась галузь і куди зник «бюджетний» мандрівник. // *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/09/23/665405>.
12. Канікули під час карантину: Join UP! URL: <https://joinup.ua/news/kanikuli-pid-chaskarantinu-join-up-analizuye-yak-podorozhuvati-ukrayintsvitku-2020>.
13. Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. // *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samy-e-rkie-vremena-vperediproishodit-turizmom-1657645856.html>.
14. Родак К. Українцям бронювати лише ті готелі, де немає росіян. // *ZAXID.NET*. URL: https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665.
15. Борсукова О. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. // *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.ppravda.com.ua/travel/2022/06/20/249177>.

Список використаних джерел до розділу 2.

Підрозділ 2.1.

1. Алексєєв С. Б. Формування механізму інформаційного забезпечення управління стратегічним потенціалом торговельного підприємства. *Економічний часопис-XXI*. 2013. № 11 – 12(2). С. 60 – 63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_11-12\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_11-12(2)_17) (дата звернення 20.09.2022).

2. Баловсяк Н. В., Баловсяк С. В. Використання інформаційних технологій (мережі Інтернет) для створення нових робочих місць і покращення економічної ситуації в регіоні (на прикладі м. Чернівці). *Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні*. 2011. Вип. 2. С. 302 – 305.
3. Безбородова Т. В. Структурно-морфологічна модель системи інформаційного забезпечення процесу управління. *Економіка та держава*. 2007. № 4. С. 27 – 29.
4. Великанова М. М. Штучний інтелект: правові проблеми та ризики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27, № 4. С. 220 – 238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2020_27_4_15 (дата звернення: 22.09.2022).
5. Войнаренко М. П., Скоробогата Л. В. Мережеві інструменти капіталізації інформаційно-інтелектуального потенціалу та інновацій. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3. Т. 3. С. 18 – 24.
6. Воронова Л. Проблеми інформаційного забезпечення діяльності банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 12. С. 45 – 49.
7. Геєць В. Складові політики економічного зростання. *Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року: матеріали наук. конф. К. : УкрІНТЕІ, 2009. Т. 1. Ч. II С. 3 – 17.*
8. Денисенко М. П., Колос І. В. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. *Економіка і держава*. 2006. № 7. С. 19 – 24.
9. Жаворонкова Г. В., Мазур Ю. П., Рибак С. М. Вхідження України у всесвітню систему інформації: можливості і перспективи для АПК. *Прометей: регіональний збірник наук. праць з економіки*. Донецьк: Юго-Восток. 2010. Вип. 3. С. 76 – 80.
10. Коломієць Г. С., Жаворонкова Г. В. Інформаційне забезпечення в стратегічному управлінні на підприємстві. *Матеріали всеукр. наук. конф.* Донецьк: ДонНУ. 2000. Ч. 2. С. 284 – 287.
11. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105 – 112.
12. Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Куц В. І. Трансформація форм бухгалтерського обліку в умовах розвитку digital-технологій. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2021. № 68. С. 132 – 137. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-22> (дата звернення: 22.09.2022).
13. Кононенко Л. В., Юрченко О. В., Гай О. М. Теорія бухгалтерського обліку в умовах становлення глобальної економіки та інформатизації суспільства. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. № 170. Дніпро: ПДАБА, 2021. С. 83 – 87 URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/911> (дата звернення: 21.09.2022).
14. Кононенко Л. В., Ніколаєва С. П. (2022). Трансформація системи обліково-аналітичного забезпечення як складової управління підприємством в умовах сталого розвитку та діджиталізації суспільства. *Економічний простір*, (177), 69 – 75. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-12> (дата звернення: 22.09.2022).
15. Корнєєв Ю. О. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 24 – 31.
16. Оксанич А. П., Петренко В. Р., Костенко О. П. Інформаційні системи і технології маркетингу: навч. посібник. К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. 320 с.
17. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*. 2017. Випуск 16. С. 418 – 421. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/85.pdf> (дата звернення: 22.09.2022).
18. Попівняк Ю. М. Технологія блокчейн у бухгалтерському обліку й аудиті: сучасний стан, можливості та перспективи застосування. *Економіка, управління та адміністрування* URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-137-144](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-137-144) (дата звернення: 21.09.2022).
19. Правдюк Н. Л. Інформаційне забезпечення стратегічного розвитку аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 49 – 63. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/July2021/wT3naGj1ZEBqupzNiOub.pdf> (дата звернення: 22.09.2022).

20. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. №74/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.09.2022).

21. Пурський О. І., Цензура М. О., Демченко Р. С. Структура інформаційного та програмного забезпечення системи управління бізнес-процесами торговельного підприємства. *Системи обробки інформації*. 2015. Вип. 12. С. 165 – 169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2015_12_40 (дата звернення 20.09.2022).

22. Савченко В. М., Кононенко Л. В., Крячко В. Г. Система бухгалтерського обліку як складова системи управління. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 18 (2). С. 27 – 33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_18%282%29__7 (дата звернення: 19.09.2022).

23. Ситник В. Ф. Основи інформаційних систем : навч. посіб. / В. Ф. Ситник, Т. А. Писаревська, Н. В. Єрьоміна, О. С. Красва ; за ред. В. Ф. Ситника. – 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : КНЕУ, 2001. 420 с.

24. Цибульська Е. І. Управління потенціалом підприємства : навч. посібник. Харків : В-во НУА, 2011. 384 с.

25. Kononenko L. V., Gai O. M. Innovative technologies and enterprise management information system: problems and prospects. *Modern engineering and innovative technologies. International periodic scientific journal*. 2022. Issue 19. Part 2, p. 29 – 33 <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit19-02/meit19-02> (дата звернення: 15.09.2022).

26. Kyrylov Y., Hranovska V., Zhosan H., Dotsenko I. Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *Solid State Technology*. 2020. № 63, Issue 6. P. 1430 – 1448.

Підрозділ 2.2.

1. Закон України «Про оплату праці» №108/95-ВР від 24 березня 1995 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.

2. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_edini_j_sotsial_nij_vnesok.htm.

3. Наказ «Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці» від 5 грудня 2008 року № 489 – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN42212?an=718>.

4. Оляднічук Н. В. Удосконалення обліку й аудиту розрахунків за виплатами працівникам / Н. В. Оляднічук, О. Д. Підлубна // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. – Том 32 (71). № 1, 2021. – С.71 – 77.

5. Подмешальська Ю. В., Панченко А. М. Удосконалення організації обліку заробітної плати./ Ю. В. Подмешальська, А. М. Панченко // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2020. № 1. – С. 58 – 63.

6. Пустовгар К. В. Організація аудиту розрахунків за заробітною платою / К. В. Пустовгар, Н. Й. Радіонова // *Домінанти соціально-економічного розвитку України в умовах інноваційного типу прогресу : збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, м. Київ, 25 березня 2021 р. / упор. О. В. Ольшанська*. – Київ : КНУТД, 2021. – С. 269 – 271.

7. Феофанова І. В., Голяк В. В. Удосконалення обліку та аудиту заробітної плати на підприємстві / І. В. Феофанова, В. В. Голяк // *Економіка та держава*. – 2021, № 3. – С. 125 – 130.

Підрозділ 2.3.

1. Антуневич В. Навіщо розвивати бренд роботодавця. 2017. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/navishcho-rozvivati-brend-robotodavtsja1506596-.html>.

2. Вельмакіна О. Обґрунтування сучасних технологій рекрутингу персоналу ІТ-компаній. 2019. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-3328>.

3. Кадровий портал Jobs.юа. 2022. URL: <https://jobs.ua>.
4. Кадровий портал Robota.юа. 2022. URL: <https://account.rabota.ua>.
5. Колешня Я. О. Цифрові платформи як ефективна бізнес-модель. II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 2021. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230472>.
6. Косевцов В., Тіхонов Г., Білик О. Перспективи впровадження електронного рекрутингу у Збройних Силах України. Journal of Scientific Papers «Social Development and Security». 2021. Vol. 11, No. 5. P. 3 – 10. <http://www.paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/362/422>.
7. 11 рекрутингових трендів 2021 року, які варто врахувати в бізнесі. 2021. URL: <https://ain.ua/ru/2021/03/21/11-trendov-v-rekrutinge-2021>.
8. Портал Crowdsourcing.ru. 2022. URL: <https://crowd.mos.ru>.
9. Сайт для пошуку роботи WORK.юа. 2022. URL: <https://www.work.ua>.
10. Самолюк Н. М. Аналіз джерел набору персоналу підприємств. 2012. URL: <http://masters.donntu.org/2012/iem/konovalenko/library/pdf1.pdf>.
11. Тренди IT-рекрутингу: boolean search, агрегатори резюме и автоматизація. 2020. URL: <https://vc.ru/hr/176296-trendy-it-rekrutunga-boolean-search-agregatory-rezyume-i-avtomatizaciya>.
12. Юринець З. В., Кіщук Н. В. Оцінювання результативності праці менеджера. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип., 5 Т. 22. С. 307 – 311.
13. Юринець З. В. Самоменеджмент: підручник. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: Сполом. 2015. 359 с.
14. Як автоматизація рекрутингу допомагає залучати кращих кандидатів. PeopleForce. 2021. URL: <https://peopleforce.io/uk/blog/jak-avtomatizacija-rekrutingu-dopomagaе-zaluchati-krashhih-kandidativ>.
15. Jaguar Land Rover & Gorillaz Collaborate To Seek New Talent. 2017. URL: <https://www.socialtalent.com/blog/recruitment/jaguar-land-rover-gorillaz-collaborate-seek-new-talent>.
16. Melanie L. 13 Best Job Search Sites in Europe. 2021. URL: <https://www.careerhigher.co/career-advice/best-job-search-sites-in-europe-124769>.
17. Web-site ADP DataCloud. 2022. URL: <https://www.adp.com/what-we-offer/products/adp-datacloud.aspx>.

Список використаних джерел до розділу 3.

Підрозділ 3.1.

1. John Downes, Jordan Elliot Goodman. Dictionary of Finance and Investment Terms. 1998. 730 p.
2. Kaplan R. S., Norton D. P. The strategy map: guide to aligning intangible assets. *Strategy & Leadership*. 2004. № 32 (5). P. 10 – 17.
3. Банасько Т. М. Бухгалтерський облік і контроль нематеріальних активів: оцінка та порядок відображення: автореф... дис... канд. екон. наук; 08.00.09. Житомир, 2010. 18 с.
4. Бігдан І. А. Облік і аудит нематеріальних активів: автореф.дис.... канд.екон.наук; 08.06.04. Харків, 2003. 19 с.
5. Бланк И. А. Управление денежными потоками. Киев: Ника-Центр, 2007. 752 с.
6. Вакун О. В. Нова сутність нематеріальних активів в бухгалтерському обліку. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 3. с. 211 – 215.
7. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста. Київ: Центр учбової літери, 2009. 264 с.
8. Гороховець Ю. А. Облік і аналіз нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління: дис... канд. екон. наук; 08.00.09. Київ, 2018. 287 с.
9. Економічна енциклопедія: у 3-х томах [ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. К.: 2000. Т. 1. 864с.
10. Задорожний З. Проблеми законодавчого регулювання бухгалтерського обліку в Україні. *Економічний аналіз: Зб.наук.праць каф.екон.аналізу ТНЕУ*. Тернопіль. 2009. Вип. 4. С. 350 – 353.

11. Задорожний З. Проблемні питання якості інформації бухгалтерського і управлінського обліку малоцінних активів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль. 2018. Вип. 1. С. 115 – 124.
12. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 верес. 2006 р. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.
13. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999р. № № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
14. Киричок О. В. Формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств з урахуванням нематеріальних активів: автореферат дис... канд. екон. наук; 08.00.04. Суми, 2011. 22 с.
15. Коблянська О. І. Фінансовий облік. Київ : Знання. 2007. 471 с.
16. Лепетан І. М. Облік і контроль нематеріальних активів у науково-дослідних господарствах: автореф. дис... канд. екон. наук; 08.00.09. Київ, 2010. 23 с.
17. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затверджені наказом МФУ від 16.11.2009 р. № 1327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1327201-09#Text>.
18. Міжнародний стандарт оцінки 210 «Нематеріальні активи». URL: <http://www.afo.com.ua/uk/news/2-general-assessment/1444-new-version-of-international-valuation-standards-ivs-2022>.
19. МСБО 38 «Нематеріальні активи». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.
20. Нидлз Б., Андерсен Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета. Москва, 2004. 496 с.
21. Николіук М. З. Трактатування поняття «нематеріальні активи» в літературних джерелах. *Міжнародний збірник наукових праць*. Вип. 1 (10). URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/67076/62477>.
22. НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 12 жовт. 2010 р. № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-10#Text>.
23. П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від від 18 жовтн. 1999 р. № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>.
24. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
25. Солодченко І. Нематеріальні активи. *Дебет-Кредит*. 2005. № 6.
26. Старко І. Є. Облік і контроль нематеріальних активів у системі управління діяльністю підприємства: автореф. дис.... канд. екон. наук; 08.00.09; Львів, 2015. 20 с.
27. Хорунжак Н. Сучасні підходи до категоріального визначення та організації обліку нематеріальних активів. *Регіональна економіка*. 2001. № 2. С. 67 – 76.
28. Ясишена В. В. Проблемні аспекти методології та організації обліку нематеріальних активів. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 333 с.

Підрозділ 3.2.

1. Барановська Т. В. Облікова політика: рівні, суб'єкти, складові. *Вісник ЖДТУ*. Серія: Економічні науки. 2003. № 3 (25). С. 18 – 26.
2. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття. *Вісн. Східноукр. Нац. Ун-ту ім. В. Даля*. Ч. 2. 2008. № 10 (129). С. 35 – 38.
3. Васільєва Л. М. Сутність облікової політики, її значення і вимоги, які до неї пред'являються. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2131>.
4. Войтенко Т. Елементи облікової політики. *Податки та бухгалтерський облік*. 2008. № 3. С. 14 – 35.
5. Гарасим М. П., Сайко Л. Я. Необхідність інформаційних систем і технологій в управлінні підприємством. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 722. С. 327 – 332.
6. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. 384 с.
7. Гоголь Т. А. Особливості облікової політики на підприємствах малого бізнесу. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. №12. С. 13 – 19.

8. Гуцайлюк Л. О. Облікова політика бюджетних установ в умовах ринкового середовища. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. 2003. № 1. С. 39 – 41.
9. Долбнєва Д. В. Необхідність та передумови впровадження автоматизованих інформаційних систем ведення обліку на вітчизняних підприємствах. *Сталий розвиток економіки*. 1'2015[26]. С. 185 – 190.
10. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування обліково-вої політики підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 3. С. 3 – 10.
11. Кіндрацька Г. І., Кулиняк Ю. І. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансами малих підприємств в умовах кризи. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7634/1/69.pdf>. (дата звернення 19.08.2022 р.).
12. Коробка С. В. Особливості управління малим підприємством в аграрному секторі економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2, Т. 1. С. 220 – 224.
13. Крамчанінова М. Д. Формування системи управління промисловим підприємством в умовах стратегічного партнерства : автореф. дис. канд. екон. наук 08.06.01. Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Маріуполь, 2005. 20 с.
14. Кучеренко Т. Регламентування облікової політики фінансової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 5. С. 24 – 34.
15. Ловінська Л. Г., Стефанюк І. Б. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні. К. : НДФІ, 2006. 240 с.
16. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_010. (дата звернення 29.08.2022 р.).
17. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. (дата звернення 18.08.2022 р.).
18. Облікова політика : навч. посіб. / Г. М. Давидов, В. М. Савченко, О. В. Пальчук, та ін.; за заг. ред. Г. М. Давидова. 2-ге вид., перероб. і доп. Кропивницький : ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. 364 с.
19. Облікова політика підприємства : навч. посіб. / Ю. А. Верига, В. А. Кулик, Ю. О. Ночовна, С. Ю. Іванюк. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 312 с.
20. Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. С. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави. URL: http://old.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm (дата звернення 25.08.2022 р.).
21. Пархоменко О. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 – Економіка та управління науково-технічним прогресом. Київ, 2006. 24 с.
22. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. (дата звернення 29.08.2022 р.).
23. Пушкар М. С., Щирба М. Т. Теорія і практика формування облікової політики : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2010. 260 с.
24. Рузмайкіна І. Облікова політика як складова загальної стратегії управління підприємством. *Економіст*. 2010. № 5. С. 36 – 41.
25. Святенко І. М. Вплив факторів на формування облікової політики підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. Вип. 2. С. 246-252. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchtei_2014_2_32.pdf (дата звернення 22.08.2022 р.).
26. Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Методичні підходи до формування облікової політики імпортерських операцій. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, вип. 31. Кіровоград: КНТУ, 2017. С. 197 – 208.
27. Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Необхідність та передумови запровадження інформаційних технологій обліку на підприємствах малого бізнесу // Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій: монографія. Полтава : ПУЕТ, 2021. – С. 210 – 223. URL: <http://www.buhoblic.puet.edu.ua/files/mono2021.pdf> (дата звернення 10.09.2022 р.).

28. Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Підходи до формування облікової політики машинобудівних підприємств щодо оперативного обліку незавершеного виробництва. *Причорноморські економічні студії*. № 45. 2019. 185 с. С. 169 – 175.
29. Смірнова Н. В. Особливості застосування МСФЗ для МСП в Україні та світі / Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації економіки та інформатизації суспільства : монографія / О. В. Пальчук, В. М. Савченко, Н. В. Смірнова та ін.; за ред. Г. М. Давидова. Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. 243 с. С. 65 – 95.
30. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. М. : Финансы и статистика, 2000. 496 с.
31. Сук Л., Сук П. Елементи методу бухгалтерського обліку в малому бізнесі. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. №1. С. 3 – 9.
32. Шалімова Н. С., Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Вплив елементів облікової політики на формування показників фінансової звітності бюджетних установ. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7970>. (дата звернення 12.09.2022 р.).
33. Щирба М. Т. Облікова політика в системі управлінського обліку: монографія. Щирба. Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. 340 с.
34. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 ; Терноп. нац. екон. ун-т. Т., 2011. 20 с.
35. Smirnova N. V., Smirnova I. V. Innovative information management technologies at small business enterprises. *Modern Technology and Innovative Technologies*. Issue 19 / Part 2. 2022. 23 – 28. Germany. URL: <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit19-02-033>. (дата звернення 29.08.2022 р.).

Список використаних джерел до розділу 4.

Підрозділ 4.1.

1. Елішис Д. О. Концепт застосування віртуальної реальності в системах підтримки прийняття рішень у сфері туризму. // Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. – Черкаси, 2021. – 330 с.
2. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Сковчиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник. – Тернопіль : Принтер Інформ, 2015. – 224 с.
3. Порохнявий А. В., Перетятко К., 2022. Інноваційні технології у туризмі // «Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності»: збірник матеріалів, – с. 341.
4. Gilbert, N. «Virtual Reality Statistics You Must Know in 2021/2022: Adoption, Usage & Market Share.» (74). *FinancesOnline*. – Режим доступу: <https://financesonline.com/virtual-reality-statistics>.
5. Jalo, H., Pirkkalainen, H. and Torro, O., 2021. The State of Augmented Reality, Mixed Reality and Virtual Reality adoption and use in European small and medium-sized manufacturing companies in 2020: VAM Realities Survey Report.
6. Ke, S., Xiang, F., Zhang, Z. and Zuo, Y., 2019. A enhanced interaction framework based on VR, AR and MR in digital twin. *Procedia Cirp*, 83, pp. 753 – 758.
7. Nave, M., Rita, P. and Guerreiro, J., 2018. A decision support system framework to track consumer sentiments in social media. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 27(6), pp. 693 – 710.
8. Putra, D. P. and Priyanta, S., Tegal Tourism Object Selection Decision Support System Using Fuzzy Logic. *IJCCS (Indonesian Journal of Computing and Cybernetics Systems)*, 16(1), pp. 101 – 112.
9. Sari, N. K. A. P., 2021. Implementation of the AHP-SAW method in the decision support system for selecting the best tourism village. *Jurnal Teknik Informatika CIT Medicom*, 13(1), pp. 24 – 35.
10. Walling, E. and Vaneeckhaute, C., 2020. Developing successful environmental decision support systems: Challenges and best practices. *Journal of Environmental Management*, 264, p. 110513.
11. Zong, K., Yuan, Y., Montenegro-Marin, C. E. and Kadry, S. N., 2021. Or-based intelligent decision support system for e-commerce. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 16(4), pp. 1150 – 1164.

Наукове видання

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

Колективна монографія

Надруковано у ПП «Астрая»
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Підписано до друку 18.10.2022 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура ШРИФТ.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 15,7
Наклад 500 шт. Замовлення 2022-84

Видавництво ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
E-mail: astraya.pl.ua@gmail.com, веб-сайт: astraya.pl.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089

